

**Ethica Amoris, Sive Theologia Sanctorum, Magni
Præsertim Augustini, Et Thomæ Aquinatis**

Circa Universam Amoris & Morum Doctrinam, Adversus Novitias Opiniones
Strenuè propugnata, Et In Materiis Principaliter Hodie Controversis
Fundamentaliter discussa

De Generalibus Principiis Amoris Et Morum - Prolegomena septem,
Librosque undecim complectens

Henricus, de Sancto Ignatio

Leodii, 1709

Liber I. Amor voluntarius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73187](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73187)

PARS SECUNDA.

DE GENERALIBUS PRINCIPIIS AMORIS ET MORUM.

LIBER PRIMUS.

Amor voluntarius.

Nihil aliud est Theologia Moralis, nisi Theologia amoris; utpote eo ipso Theologia morum. Non enim faciunt bonos vel malos mores, nisi boni vel mali amores.

Eapropter in capite Librorum omnium hujusce Theologiæ Moralis prælocutor erit divinus amor. Regula quippe ac finis erit dicendorum omnium. Potrò nihil magis voluntarium, quàm amor. Quid enim magis voluntarium, quàm velle & amare; cum nihil magis sit in manu voluntatis? Istud sacrificium Deus quaerit, dum sacrificium voluntarium exquirat. Et quodnam istud? *Deus cor quaerit* (inquit Augustinus) *sufficit ut offeras voluntatem.* Unde in Psal. 50. *Offer, quid? sanè in te habes quod offeras. Noli extrinsecus thura comparare; sed dic: In me sunt Deus vota tua. In corde meo bona voluntas.* Cujus sacrificium quàm Deo gratum sit, Gregorius hîsce explicat verbis: *Nihil offertur Deo ditius bonâ voluntate, quæ, ut verbis utar piissimi Contensoni, sola est fœcunda Aurifodina, unde solidi thesauri eruuntur.* Est lapis philosophicus, metalla convertens in aurum; mala in bonum transmutans, tristitia in gaudium transformans; paupertatem ditans, vilitatem nobilitans, infamiam illustrans, mœtiores amœnans. Ideò *pax hominibus bona voluntatis.* Pax proinde hominibus charitatis. *Bona quippe voluntas* (Augustino teste) *ipsa est charitas.* Quâ animatus Regius Propheta, meritò psallebat: *Voluntariè sacrificabo tibi.*

CAPUT PRIMUM.

Actus humanus non est, qui non est voluntarius.

Ratio est, quia actus humanus non est quicumque actus hominis, seu ab homine procedens; neque ii actus hominis humani dicuntur, qui non sunt hominis proprii, sed ipsi cum ceteris animalibus communes; utpote non procedentes ab homine, ut agente modo proprio hominis. Soli proinde illi actus propriè dicuntur humani, qui sunt proprii hominis, in quantum homo est; juxta illud S. Thomæ 1. 2. q. 1. a. 1. *Actionum, quæ ab homine sunt, illa sola propriè dicuntur huma-*

na, quæ sunt propria hominis, in quantum est homo. Est autem proprium hominis, in quantum est homo, agere cum judicio rationis, sive agere per voluntatem directam judicio rationis. *Differt siquidem homo ab aliis irrationalibus... per rationem & voluntatem,* prosequitur S. Doctor ibidem. Actus itaque propriè humanus est, qui à voluntate hominis deliberata procedit, id est, à voluntate directâ judicio rationis: *Siquæ autem aliæ actiones homini conveniunt, possunt quidem dici hominis actiones; sed non propriè humana; cum non sint hominis, in quantum est homo.*

Sequitur ex allata definitione 1°. Omnem 2 actum hominis perfectè voluntarium, esse propriè humanum: cum omnis actus hominis, perfectè voluntarius, procedat à voluntate hominis, directâ judicio rationis. Unde S. Thomas in præmio citatæ quæstionis: *Actus* (inquit) *humani propriè dicuntur, qui sunt propriè voluntarii: eo quòd voluntas* (propriè dicta) *est rationalis appetitus qui est proprius hominis.*

Sequitur 2°. Amorem beatificum esse actum 3 propriissimè & perfectissimè humanum. Tum quia est actus propriissimè perfectissimèque voluntarius: cum amor ille à principio maximè intrinseco, ex perfectissima finis cognitione procedat. Tum quia est actus maximè proprius hominis, in quantum homo est: cum procedat à voluntate hominis, directâ perfectissimo judicio rationis. Tum denique quia nimis absolum videtur, perfectissimam hominis actionem, propter quam creatus est homo, quæque est finis omnium actionum propriè humanarum, ad quem omnes illæ collimare debent, spoliare nomine & dignitate actus humani: cum ipsi perfectissimè conveniat tam ratio actus humani, quàm voluntarii, & perfectissima quidem ratio, quæ in creatis potest reperiri; nec actio illa minùs in homine sit humana, quàm in Angelo angelica, in Deo divina: nec homo minùs humano modo fruatur Deo; quàm Angelus angelico, Deus divino.

Nec idoneo fundamento fulciuntur, qui 4 contradicunt: cum totum fundamentum ipsorum sit, quòd amor ille non sit liber libertate indifferentia. Verùm indifferentiæ libertas haud magis est de ratione actus propriè &

perfectè humani, quàm de ratione actus propriè & perfectè voluntarii. Neque enim beata necessitas, quâ beatus rapitur in amorem Dei, intuitivè visus, in amore illo minuit, immò perficit rationem voluntarii. Cum ea quippe sit, quòd amor ille procedat ex perfectissima cognitione, Deum in ratione ultimi finis perfectissimè representante, atque ex intima, immò intimissima voluntatis propensione: atque adeò à principio maximè intrinseco. Quam ob causam beata necessitas amoris, quo Deus se amat, in amore illo voluntarii rationem non minuit, sed perficit. Quod solus ille negaverit, qui negare ausus fuerit, voluntatem divinam esse perfectissimam, vel asserere imperfectam voluntarii rationem, in amore, quo seipsum Deus diligit; vel certè perfectiorem voluntarii rationem, in amore, quo creaturas, quàm in amore quo se diligit.

5 Confirmitur: amor beatificus non definit esse perfectè liber, tamen non sit indifferens: ergo non definit esse perfectè humanus. Consequentia bona est: cum ne adversarii quidem diffideantur, omnem actum hominis, perfectè liberum, esse perfectè humanum. Antecedens probabitur libro sequenti cap. 6. Enimverò ut sit perfectè liber, esse non debet defectibilis. Tum quia potentia ad deficiendum non est de perfectione, sed de imperfectione libertatis; ideòque divinæ non convenit libertati. Tum quia perfectio simpliciter simplex non debet esse defectibilis, nullaque ejusmodi perfectio evacuatur per beatitudinem, sed in ultimo potiùs culmine perfectionis constituitur. Perfecta verò libertas amandi, est perfectio simpliciter simplex. Libertas quidem indifferentiæ ad amandum bona creata, est perfectio simpliciter simplex (eo quòd bona ista, ob suam modicitatem insufficientia sint ad plenè satiandam & adæquandam humanæ voluntatis capacitatem) sed non libertas indifferentiæ, ad amandum bonum increatum, intuitivè visum; eo quòd bonum increatum, intuitivè visum, ob suam infinitudinem plenè satiet & adæquet totum voluntatis appetitum; ideòque potentia non amandi istud objectum intuitivè visum, sit potentia deficiendi à perfectione, non simpliciter simplex perfectio. Unde nec ista libertas convenit voluntati nostræ, in statu præsentis viæ, nisi quia infinitum istud objectum nobis non representatur ut in se est, sed obscurè, imperfectè & cum aliqua ratione mali in affectatione illius: quia nobis representatur ut difficulter assequendum.

6 Sequitur 3.º voluntarium esse de ratione actus humani. De eo proinde sit.

CAPUT II.

Definitio voluntarii.

7 Communis definitio est ista: *Voluntarium est quod procedit à principio intrinseco, cum cognitione finis.* Pauculi sunt, qui vulga-

tæ isti definitioni, similibusque communi Sapientum ferè omnium calculo receptis, singulariter contradicunt, proprias cogitationes pro legitimis definitionibus, contra communem traditionem, obtrudentes; non alio fine, nisi ut novas singularesque opiniones, à se adinventas, vel antiquatas, à se sulcitas, tueri possint. Quem in finem receptas etiam nominum notiones rejiciunt, novalesque à se fabricatas obtrudunt.

Sed hunc ego philosophandi modum probare numquam potui. Primò, quia æquè improbandus est, quàm ille, quo olim usi sunt Epicuri Sectatores, qui, suscepto voluptatis patrocinio, dum se communi aliorum omnium judicio reprobato, argumentisque undique constructos viderunt, novâ singularique voluptatis definitione aliis illudentes, negarunt adversarios suos satis intelligere, quid Epicuro voluptas esset. Verùm ab omnibus ipsi tandem explori derisive fuerunt.

Secundò, modus ille (ex dictis Prolegom. 2.) esse non videtur secundum regulas christianæ sapientiæ: quia esse non videtur secundum regulas christianæ modestiæ, rationisque satis sobriæ. Utpote viam aperiens ad omnia susque deque invertenda; receptissima quæque principia neganda; & nescio quæ non exotica in eorum locum substituenda, audacterque contra communem Sapientum traditionem sustinenda. Quod quàm alienum sit à sobriæ sapientiæ, christianæque humilitatis ac modestiæ regulis, abundè constat ex ibi dictis.

Tertiò, istius philosophandi modi alius non videtur fructus, nisi sterilis contentio, nimixque altercationis, quâ (Senecâ teste) veritas amittitur. Neque enim cum negantibus receptas nominum notiones, vel communi Sapientum traditione firmatas definitiones, utiles & fructuosa magis esse potest disputatio, quàm cum negantibus principia, vel cum sectantibus *profanas vocum novitates* (de quibus 1. Thimoth. 6.) quæ profectò ad nihil valent, nisi vel ad subversionem audientium, vel ad tempus infructuosè transigendum. Ut enim graviter monet Abbas Gradius, Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus, disp. de opin. prob. c. 7. "Non magis disputatio aliqua rectè potest consistere, inter eos, quibus de significatione verborum non convenit, quàm lucta inter Athletas, quos non eadem arena committit; nec honestius à disputatore movetur ejusmodi controversia nominum, quàm à milite locus pugnae" deseratur.

Quartò denique, nec æquitati, nec rationi consonum est, ut singulares adinventiones, definitionesque, è sola speculatione tua natas, recipi velis, qui definitiones ab omnibus, vel penè omnibus Sapientibus traditas non vis recipere: cum, juxta Sanctos, dignum & justum sit, ut ab omnibus rejiciatur, qui omnes rejicit. Quippe *omnium manus in se provocat, cujus manus contra omnes.* Bernardus epist. 77. *Dignumque est & æquum, ut qui anteriorum au-*

authoritatem vilipendunt, suam ipsi authoritatem apud posteros amittant. B. Remigius Lugdun. l. de tenenda verit. Script. c. 8.

12. Proinde tam hinc, quam in sequentibus, firmum et definitivum est, definitionibus communi Sapientum consensu traditioneque firmatis insistere. Allata vero voluntarii definitio communi Sapientum consensu traditioneque firmata est, ideoque sustinenda, non (cum Bonæ-Spei to. 2. disp. 2. dub. 1.) refellenda: cum conformis sit ei quam Aristoteles, Nyssenus, Damascenus, S. Thomas, alique Sapientum Proceres tradiderunt. Quod enim voluntarium, proprie dictum, essentialiter postulat esse à principio intrinseco, unanimes est sensus, traditioque, nedum laudatorum Sapientie Principum, sed & cæterorum Doctorum passim omnium, in definitione voluntarii, proprie dicti (in tota sua latitudine, universalissimoque genere accepti; nec enim universalior alicubi definitionem tradunt) ponentium ly à principio intrinseco; statuentium proinde, id esse de ratione, seu essentia voluntarii universalissime accepti. Cum definitio sit oratio explicans quod quid est, id est, essentiam rei. Videri potest Philosophus 3. Ethic. 1. ubi voluntarium definit: *cujus principium est in ipso agente*, &c. Damascenus 2. fid. 24. *cujus principium & causam continet is qui agit*, &c. S. Thomas 1. 2. q. 6. a. 1. *cujus principium est intra*, &c. Unde ad 1. infert, quod de ratione voluntarii sit, quod principium ejus sit intra, sive quod sit à principio intrinseco, ut ait ad 3. Et usque adeo ponit id esse de ratione, seu essentia voluntarii, ut statuat, etiam divinitus impossibile esse, quod aliquid sit voluntarium, & non sit ab intrinseco: *cum duo contradictoria esse simul, non subsit divina potentia; nec hoc à Deo fieri potest, ut motus lapidis sursum, qui non est à principio intrinseco, sit ei naturalis... Et similiter non potest hoc divinitus fieri, ut aliquis motus hominis, vel interior vel exterior, quis sit à principio extrinseco, sit voluntarius*. Nec circa hæc tricas movet Bonæ-Spei, nisi ut sibi viam sternat ad tuendam singularem, exoticamque opinionem, quæ docet, beatos beatificè amare Deum amore increato sibi unito, non creato à se producto.

13. Quale verò esse debeat principium intrinsecum, à quo esse debet voluntarium, designatur, cum additur: *cum cognitione finis*. Per quod utique datur intelligi, intrinsecum illud principium, solum esse voluntatem, non intellectum, &c. Proprium quippe objectum intellectus, non est bonum, quæ tale, sed verum. Eisdem est proportionaliter de aliis potentiis. Soli proinde voluntati proprie convenit agere propter finem: quia solius voluntatis proprium objectum est bonum, quæ tale.
14. Atque ex his apparet bonitas communis definitionis: utpote per quam voluntarii natura essentialique optimè declaratur, voluntariumque ab omni alio distinguitur. In eo namque quod voluntarium dicitur esse debere ab intrinseco,

voluntarium distinguitur à violento & artificiali, quæ ab extrinseco sunt, non ab intrinseco: violenti namque principium est agens extrinsecum, à quo patiens vim patitur. Quia *violentum dicitur, cujus principium est extra, sic quod patiens nihil confert ad operationem*. 3. Ethic. 2. Artificiali verò principium est ars, existens in mente artificis.

In eo verò quod additur: *cum cognitione finis*, voluntarium imprimis distinguitur à merè naturali; cujus licet internum sit principium, ab eo tamen non procedit ex prævia finis cognitione. Distinguitur etiam ab actibus intellectus, & ejuscumque alterius potentie, quàm voluntatis. Quamvis enim actus intellectus sint à principio intrinseco, & ferantur in finem, subinde etiam à cognitione finis progrediantur ad cognitionem mediorum; non feruntur tamen in finem formaliter ut talem, id est, sub ratione boni, uti vidimus. Nullius proinde momenti sunt, quæ contra communem illam definitionem laudatus Author objicit, ut ad supradictam singularem (contra omnes) opinionem viam sibi pandat. Quam S. Thomas supra n. 14. & 2. 2. q. 23. a. 2. contradictionem implicare ostendit: *Non enim (inquit) motus charitatis ita procedit à Spiritu sancto... quod humana mens nullo modo sit principium hujus motus (uti nullo modo est, nec esse potest principium amoris increati); hoc enim est contra rationem voluntarii, cujus principium oportet in ipso esse... unde sequeretur, quod diligere non esset voluntarium: quod implicat contradictionem: cum amor de sui ratione importet, quod sit actus voluntatis*. Videnda quæ dixi to. 1. de Deo distinct. 5. q. 2. a. 7. sect. 3.

In calce tamen addiderim 1°. quod cum 16 in definitione voluntarii dicitur: *cum cognitione finis*: id ipsum implicitè dicitur de cognitione cæterorum, quæ voluntaria censentur. Si enim proprium & specificativum objectum voluntatis esse debet cognitum, idem est de cæteris, quæ velut secundariò voluntaria censentur; cujusmodi sunt circumstantiæ. Quorum omnium una est ratio: quia voluntas non fertur in incognitum. Quemadmodum enim appetitus naturalis sequitur formam naturalem, & appetitus sensitivus sequitur formam apprehensam per sensum; sic appetitus rationalis sequitur formam propositam per rationem seu intellectum. Ideò Aristoteles, Nyssenus & Damascenus, in definitione voluntarii, ponunt cognitionem omnium & singulorum, de quibus est actio voluntatis. Proinde si comedas carnem, putans invincibiliter esse piscem, non comedis voluntariè carnem. Et si hominem occidas, ignorans invincibiliter esse Clericum, non occidis voluntariè Clericum.

2°. Tamest in ea nonnumquam amplitudine voluntarium sumatur, ut ipsum voluntatis objectum, nullo modo à voluntate procedens, voluntarium dicatur, voluntarium pro voluto accipiendo (quomodo à nonnullis SS.

Doctoribus aeterno Patri voluntaria dicitur generatio Verbi, à voluntate Patris nullo modo procedens; propriè tamen loquendo, voluntarium distinguitur à voluto. Volitum namque est objectum voluntatis; voluntarium verò est effectus ejusdem, sive id quod à voluntate procedit.

18 3°. Omne voluntarium esse directè vel indirectè volitum, non contrà. Tripliciter namque quidpiam à voluntate procedit. 1°. Tamquam effectus à voluntate immediatè & proximè elicitus, sive positivè, sive interpretativè: quomodò voluntarii sunt omnes actus elicitii à voluntate, liberæque eorum omissiones. 2°. Tamquam effectus à voluntate imperatus, ab ipsa immediatè non procedens, sed ab alia potentia executiva, voluntatis imperio subiecta. 3°. Tamquam effectus consequens ex actu per voluntatem imperato. Contingit autem varia objecta nobis esse volita, quæ nullo ex tribus hisce modis à voluntate nostra procedunt, v.g. actus aliorum hominum, circa quos voluntas nostra occupatur, complacendo, veldisplicendo; approbando, vel improbando; desiderando ut fiant, timendo ne fiant, &c. tametsi voluntas nostra eorum nullo modo sit causa. Non omne igitur volitum propriè est voluntarium.

19 Omne tamen voluntarium, aliquo modo, directè vel indirectè, seu interpretativè volitum est: nihil enim à voluntate procedit, nisi ipsa velit, tametsi detur voluntarium, quod non solum non est directè, seu formaliter & expressè volitum, quin potius est expressè & formaliter nolitum, ut malitia peccati, quæ peccanti rarè est directè & expressè volita, imò plerumque est expressè, licet ineffaciter, nolita: quia plerique vellent malitiam abesse ab actu suo peccaminoso, quem non volunt ob malitiam, sed ob utilitatem vel delectationem suam.

CAPUT III.

Divisio voluntarii.

20 PRIMA divisio voluntarii est in perfectum & imperfectum. Voluntarium perfectum, propriè, & ad mores accommodatè, est quod procedit ex plena ratione, deliberatione, plerumque consensu. Imperfectum, quod ex semiplena deliberatione, &c. Voluntarium tamen imperfectum, sicut & voluntas imperfecta, aliter plerumque à Theologis, licet minus propriè, accipi solet, voluntas utique imperfecta, pro appetitu sensitivo. Voluntarium autem imperfectum, pro eo quod procedit à voluntate imperfecta, seu appetitu sensitivo, qui voluntas carnis dicitur Ephes. 2. Et hoc sensu voluntas imperfecta, voluntariumque imperfectum, brutis animantibus tribuitur, sicut & imperfecta, non perfecta cognitio finis. Quas duas cognitiones S. Thomas I. 2. q. 6. a. 2. sic distinguit, ut perfecta

cognitio finis sit, quando non solum apprehenditur res, quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, & proportio ejus quod ordinatur ad finem ipsum, id est, proportio mediæ ad finem. Et talis cognitio finis competit soli rationali naturæ. Imperfecta autem cognitio finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, sine hoc quod cognoscatur ratio finis & proportio actus ad finem. Et talis cognitio finis reperitur in brutis animalibus, per sensum & estimationem naturalem. Quippe, ut S. Bernardus ait serm. 81. in Cant. sensu aguntur, rapiuntur appetitu, neque iudicium habent quo se dijudicent, sive regant, sed ne instrumenta quidem iudicii, id est, rationem. Inde est quod non iudicantur, quia non iudicant, iudicio utique rationali, sive ex collatione rationis, cognoscentis rationem finis & proportionem mediorum ad finem; sed iudicio naturali dumtaxat, sive ex naturali instinctu, secundum illud Aquinatis I. p. q. 83. a. 1. *Judicat enim ovis, videns lupum venientem, eum esse fugiendum, naturali iudicio, & non libero, quia non ex collatione rationis, sed ex naturali instinctu hoc iudicat.* Et simile est de quolibet iudicio brutorum animalium; sed homo agit iudicio... sed quia iudicium non est ex naturali instinctu in particulari operabili, sed ex collatione quadam rationis, ideo agit libero iudicio. Et q. 24. verit. a. 1. *nec bruta iudicant de suo iudicio, sed sequuntur iudicium sibi à natura (sive ab Authore naturæ) inditum.* Et quare non iudicant de suo iudicio? Non quia eorum iudicium non est imperio voluntatis, ut vult Bonæ-Spei loco citato disp. 1. dub. 2. n. 10. 11. & 17. (neque enim iudicium, quo dirigitur primum voluntatis imperium, ex voluntatis imperio procedit, sed omne voluntatis imperium præcedit; de eo tamen, utpote rationali, homo iudicat, quia rationem ejus cognoscit); sed quia iudicare de suo iudicio, est solius rationis, quæ super actum suum reflectit, & cognoscit habitudines rerum de quibus iudicat; quod non faciunt bruta, cum rationem iudicii sui ignorent. Ille ergo de suo iudicio iudicat, secundum Angelicam doctrinam, qui rationem iudicii sui cognoscit, & super iudicium suum reflectendo, atque, in eo quod iudicat, rationem finis, proportionemque actus iudicati ad finem cognoscendo, se rectè iudicare cognoscit. Quod brutis animalibus tribuere, est irrationalia rationalia facere, & nedum Aquinati & Bernardo absque necessitate contradicere, sed & Scripturæ dicenti: *in quibus non est intellectus.* Cum cognoscere rationem sui iudicii, modo dicto, communi Sapientum & SS. Doctorum iudicio, tam proprium munus sit rationis & intellectus, quam cognoscere verum sub ratione veri.

Dixi quòd id sit Aquinati, Bernardo, & Scripturæ absque necessitate contradicere: quia totum quod in brutis experimur, salvatur per hoc quòd agant iudicio per naturalem instinctum, non per collationem rationis, cognoscentis

- entis rationem, cū ita iudicent, finemque formaliter ut talem, proportionem denique mediorum ad finem illum. Quam cognitionem nulla experientia in ipsis magis evincit, quā cognitionem veri, formaliter sub ratione veri. Quod omnes fatentur esse proprium intellectus objectum.
22. Secunda divisio voluntarii est in elicatum & imperatum. Priori modo voluntarii sunt actus omnes elicitī à voluntate. Posteriori actus aliarum potentiarum; parentium voluntatis imperio, qui immediatē non procedunt à voluntate, sed ab istis aliis potentiis, voluntatis imperio mediantē.
23. Tertia divisio est in voluntarium voluntate propriā & actuali, & voluntarium voluntate alienā, seu voluntate capitis, & originali; quomodo posteris voluntarium est originale peccatum.
24. Quarta divisio est in voluntarium directum & indirectum. Directē voluntarium est, quod procedit à voluntate directē in illud tendente, sive in se & secundum se illud volente. Indirectē voluntarium est, quod, licet non procedat à voluntate, in se & secundum se illud volente, censetur tamen volitum in alio directē volito, vel tamquam connexum cum illo, vel tamquam effectus inde consequens, vel aliter (certis in circumstantiis) secundum moralem aestimationem censetur interpretativē volitum. Unde voluntarium directum subinde confunditur cum voluntario expresso, indirectum cum tacito, implicito, & interpretativo. Directum subinde etiam sumitur pro positivo, indirectum pro negativo.
25. Quinta denique voluntarii divisio est in expressum & tacitum. Expressum est quod verbis exprimitur, aliove signo, consensum ex instituto significante. Tacitum est, quod, absque huiusmodi signo, ex facto aliquo, factive omissione, consideratis circumstantiis, merito colligitur.
26. Huc spectat regula 43. iuris in sexto: *Qui tacet, consentire videtur.* Quæ tamen non est universaliter vera, sed solum quando ex circumstantiis, probabilibusque conjecturis, sumitur argumentum istius consensus.
27. Pro quo Theologi & Canonista sequentes afferunt regulas. Prima: tacens consentire præsumitur, quando agitur de favore vel commodo ipsius (ut dum aliquis pro te fidejuber, vel aliquid tibi donat, si taces, consentire videris); secus, dum agitur de ipsius incommodo, vel præiudicio, ut si quis dicat puellæ, promittisne mihi matrimonium? quamvis ipsa taceat, non idē consentire videtur.
28. Secunda: tacens consentire videtur, si taceat, dum negare & contradicere deberet, ut dum reus, legitimē à Iudice interrogatus, respondereque iussus, tacet, fateri præsumitur cap. *Si post* de Confessione. in sexto. Similiter Canonicus, iniquæ Electioni vel Constitutioni in Capitulo non reclamans, in ordine ad peccatum & pœnam, consentire iudicatur, ut

Tom. I.

Innocentius tradit cap. 1. de his quæ sunt à maj. par. cap. secus in ordine ad valorem Electionis. Neque enim in re graviter Communitati præiudicante taciturnitas habetur pro consensu.

Tertia: Principis vel Prælati scientia & patientia consensus aestimatur, si facilē, & absque scandali, vel alterius mali periculo, aliquid à se dependens impedire possit, nec impediatur; secus, si facilē impedire non possit, vel non expediatur, nisi opportuno tempore, vel nisi res ad iudicium ipsius deducatur. Quo ex capite non omnia quæ SS. Pontifices sciunt, & tolerant, approbare censentur. Quia, ut dicitur cap. *Cum jam dudum* de Præbend. *multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint ad iudicium, exigente iustitiâ non debeant tolerari.* Sunt etiam variæ consuetudines, sacris Canonibus contrariæ, quas licet Papa toleret, quia ob multitudinem delinquentium emendare non valet, non idē censendus est approbare, ut constat ex cap. *Cum non ignores* 14. de Præbend. ubi Alexander III. de eiusmodi consuetudine dicit: *Quæ cum sit sacris Canonibus inimica, à nobis non approbatur, licet pro multitudine delinquentium à nobis emendari non possit.*

Quarta: si ex duobus tibi objectis, unum tantum neges, alterum fateri censearis, nisi tales sint circumstantiæ, quæ vim istius præsumptionis elidant. Videri potest cap. *Nonne de præsumpt.* ubi ex Gregorio Homil. 18. in Evang. dicitur, quod dum objicientibus Judæis: *Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu, & demonium habes. Respondit Jesus: Ego demonium non habeo... unum negavit, alterum tacendo concessit.*

Quinta: regula illa procedit regulariter, non in illis casibus, in quibus consensus expressus requiritur, ut notat Glossa in cap. *Is qui tacet.* Generaliter itaque loquendo, taciturnitas aliis adminiculis non suffulta, neque consensus significat, neque dissentium, ut constat ex reg. 44. immediatē sequente in sexto: *Is qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur.*

CAPUT IV.

Tria ad voluntarium indirectum requisita.

Tria ex communi Doctorum sententia requiruntur, ad hoc ut effectus indirectē voluntarius censeatur, in causa scilicet seu positiva, seu negativa, ad quam consequitur.

Primum est, ut advertas, vel advertere possis & debeas talem effectum ex tali causa securum, vel sequi natum. Nihil enim volitum, nisi præcognitum, actu vel virtute.

Secundum est, ut possis causam illam non ponere, vel positam auferre. Quia in cuius potestate non est impedire causam, in ipsius potestate non est impedire effectum. Nec proinde effectus ipsi moraliter imputatur.

- 34 Tertium est, ut tenearis actionem illam omittere, seu causam non ponere, positamve auferre, ad effectum illum impediendum. Alias effectus solum censetur voluntarius permittivè. Neque enim effectus censetur tibi indirectè voluntarius, ex eo præcisè quòd non impedis causam illius; sed ex eo quòd effectum non impedis, cum possis & debeas. Dum enim justam habes causam, propter quam non teneris impedire causam, ob talem effectum, tunc iste effectus non censetur tibi indirectè voluntarius, magis quàm peccata nostra censentur indirectè voluntaria Deo, non impediendi causam eorum, scilicet voluntatem nostram per gratiam efficacem, ne peccet. Quamvis enim possit, non teneretur impedire: quia justam habet non impediendi causam. Et ideò non impediendo, non censetur ea velle, ne quidem indirectè, sed permittere dumtaxat.
- 35 Neque solo Dei exemplo id ostenditur, sed ex variis exemplis creaturarum, quæ partim à SS. Doctoribus, partim ab omnibus vel ferè omnibus Doctoribus Scholasticis admittuntur.
- 36 Primò namque S. Thomas 2. 2. q. 64. a. 7. docet, quòd nihil prohibet unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius præter intentionem; ideòque voluntariam non censeri occisionem injusti invaloris propriae vitæ, dum contingit non intendendo ipsius occisionem, sed propriae dumtaxat vitæ defensionem. Quia (inquit) non est necessarium ad salutem, ut homo actum moderata tutela prætermittat, ad evitandam occisionem alterius: quia plus tenetur humo vitæ suæ providere, quàm vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet nisi publicâ auctoritate... illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem. Igitur secundum Angelicum Doctorem, licet occisio invaloris vitæ per se physicè sequatur ex defensione propriae vitæ, quia invaluus non teneretur defensionem illam prætermittere, occisio illa non censetur ipsi moraliter voluntaria, si eam non intendat. Dum enim unius actus duo sunt effectus, sicut alter solum esse potest in intentione, alius præter intentionem; sic alter esse potest voluntarius, alius non item.
- 37 Secundò, id ipsum declaratur exemplo Medici, præscribentis ægroto potionem, ad restituendam ipsi sanitatem; ex qua portione tamen per se physicè duo sequantur effectus, sanitatis restitutio, ægrotique debilitatio; ista Medico voluntaria non censetur, sed illa dumtaxat: quia illius solius causâ Medicus potionem præscribit.
- 38 Tertio, exemplo Principis obsidentis civitatem, hostilemque tormentis bellicis turrin de-jicientis, in qua, cum hostibus, innocens non ignoranter occiditur. Neque enim innocentis occisio ipsi voluntaria censetur, tamen per se physicè tam sequatur ex illa turris dejectione, quàm hostium occisio. Quia justa necessitas istam excusat dejectionem, ex intentione

capiendi civitatem, vel occidendi hostes, non innocentem.

Quarto, exemplo Medici & Chyrurgi, curantium secreta mulierum, ex quorum necessario aspectu, & tactu, tamen prævideant secuturos in se carnis motus, vel etiam pollutionem, non censentur effectus istos moraliter velle: quia justam habent aspiciendi tangendique necessitatem. Et idem est de Confessario, similes in se effectus, ex auditu in Confessione turpibus, experiente.

Hinc communis Doctorum passim omnium doctrina est, quòd licet effectus proximè dicti indirectè voluntarii censentur, absque justa necessitate vel utilitate ponenti, vel positam non auferenti causam eorum: secus si eam ponat, vel non auferat ex justa causa, vel utilitate, dummodò periculum absit consensus. Quamvis enim homo teneatur inferiore te-gere appetitum, ipsiusque adversus spiritum rebellionem coercere, solum eatenus ad id tenetur, quatenus inordinatis motibus rebellionibusque ipsius consensus denegate tenetur, eorumque causas inutiles minimèque necessarias amovere: cum ad amplius nos non obligent Sancti, Deumque amplius non exigere communis Sapientium sensus, & proborum praxis ostendat. Neque suo se muneri deesse existimant, si à Casuum obscurorum studio, vel auditione Confessionum non abstineant, licet ex auditione ista, vel studio, in se dictos experiantur effectus, contradicente voluntate.

Solus (quem viderim) Irenæus noster à S. Jacobo de peccat. c. 1. sect. 3. §. 5. ea in re præ cæteris scrupulizat, summam requirendo necessitatem, non prætermittendi causam, ex qua certò moraliter secutura prævidetur pollutio. Et ne tunc quidem permittit ejusmodi causam, nisi spes probabilis affulgeat, quòd pollutio per Dei gratiam non sequetur. Cur enim (inquit) aliqui Confessiones feminarum audias, cum tanta sit aliorum copia, qui absque tanto audiant præjudicio? Cur equo non abstineas, cum ire possis pedibus? Gratis verò dici putat, quòd præter intentionem accidat pollutio, imò contradicentem esse in eo qui diceret: *Nolo pollui, sed solum ponere causam, ex qua pollutionem secuturam certò scio.* Perinde ac si diceret: *Nolo meam mortem, sed solum bibere venenatum vinum, ex quo certò scio secuturam meam mortem.* Quoties namque scimus duo sic esse inter se connexa, ut unum certò secuturum sit ex alio, non possumus unum velle, quin velimus alterum, nec velle causam, nisi velimus effectum: voluntaria quippe causa causæ, voluntaria est causa causati. Ita ille.

Verùm hanc rationem universim non procedere, manifestum videtur ex dictis à num. 36. ad num. 41. Nec subsistit paritas à veni-sumptione, ad Confessionum auditionem, &c. cum nullo casu liceat scienter & volenter sumere venenum certò mortem allaturum. In casu verò summæ necessitatis, si v. g. femina

CAPUT V.

Volentarii indirecti varia proferuntur exempla.

aliàs sine absoluteione certò sit moritura. tam licitè ipsam audio, imò audire teneor, tametsi certò moraliter (citra periculum consensus) passurus sum turpes motus, vel etiam pollutionem, quàm Chyrurgus feminam, aliàs certò morituram, licitè curat in secretioribus, tametsi moraliter certò (citra periculum consensus) ista passurus. Strictius proinde teneor abstinere ab actione meipsum physicè directè occisivâ, quàm à dictis actionibus, quas (absente consensus periculo) solùm amovere teneor, dum nec justa utilitas, nec necessitas eas requirit, uti n. 40. ostendimus, confirmatque ibi dicta D. Gregorius I. x. Registri epist. 24. ubi consolatur rectores animarum, qui ex auditis alienis immunditiis, obscœnis tentationibus pulsantur : *Fit plerumque ut dum rectoris animus tentamenta condescendendo recognoscit, auditis tentationibus & ipse pulsatur : quia & hac eadem, per quam populi multitudo diluitur, aqua procul dubio luteris inquinatur. Nam dum fordes diluentium suscipit, quasi sua munditia serenitate perdit. Sed hac nequaquam Pastori timenda sunt : quia Deo subtiliter cuncta pensante, tanto facilius à sua eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione saugatur.*

43 Non itaque tenemus motus per se involuntarios impedire, dummodò absit consensus periculum, adsitque justa non impediendi causa. Ad quod prudenter dijudicandum, Doctores sapienter monent, discernendum esse inter motum illorum causas & causas, videndumque an per se & propinquè eorum sint excitativæ, an per accidens & remotè dumtaxat.

44 Per se & propinquè excitativæ censentur, quæ in hoc corruptæ naturæ statu, eam habent turpitudinis speciem, ut per se ad luxuriam spectarent, nisi propria vel aliena necessitatis titulo honestarentur, ut aspectus & tactus partium inhonestarum, præsertim alterius sexus. Remotè verò & per accidens, quæ per se eam non habent turpitudinis speciem, sed vel per se honestæ sunt, ut Confessiones audire; vel indifferentes, ut cibus vesci calidioribus, in communi usû apponi solitis.

45 Quòd si sermo sit de causis solùm remotè & per accidens excitativis, Doctores honestam sufficere aiunt utilitatem, ad hoc ut homo non teneatur, motuum illorum, seu etiam pollutionis causas remotas prætermittere, ad effectus illos impediendos, dummodò effectus illi nec quærantur, antequam adsint, nec amentur cum adsint : tametsi homines spirituales perfectique amatores castitatis, consultò, cum aliquo incommodo suo, ab illis abstineant, dum necessaria non sunt, ut effectus illos devitent. Si autem sermo sit de causis per se & propinquè natis illos excitare, tanto gravior esse debet necessitas non prætermittendi ejusmodi causas, quanto graviores motus nati sunt excitare. Et ideo mortiferè peccat Chyrurgus, absque gravi necessitate tangens vel aspiciens secretiora femina.

Tom. I.

46 Quia voluntarii indirecti argumentum per universam ferè Theologiam Moralem se offert, varia illius exempla, regulasque, ex quibus colligi possit ac debeat, operæ pretium est afferre, ut discernere quisque possit, quando contingat, vel non contingat illud adesse. Est autem voluntarium indirectum, quod licet non sit volitum in se, morali hominum æstimatione volitum censetur in alio, directè volito, vel tamquam effectus in causa, vel propter connexionem cum illo, vel propter aliquas alias circumstantias, uti dixi n. 25.

47 Exemplum primum est in homicidio, quod indirectè voluntarium censetur venatori, ejaculanti feram, cum interpretativa saltem advertentia periculi occidendi hominem illac transeuntem. Quamvis enim directè non velit ipsum occidere, vult indirectè.

48 2º. In scandalo, quod indirectè voluntarium fuit Davidi adulteranti cum Bethsabee, maritumque ipsius occidenti; tametsi enim scandalum istud directè non intenderit 2. Reg. 12. Natan Propheta ipsum de scandalo increpavit, dicens : *Blasphemare fecisti inimicos Domini.* Similiter Apostolus Rom. 9. & 1. Cor. 8. de scandalo arguit Christianos, cum infirmorum fratrum offendiculo legalia servantes, vel idolyta comedentes, etiamsi nihil minùs sibi proponerent, quàm scandalum seu offendiculum ipsorum.

49 3º. In alienis erroribus, peccatisque, quæ indirectè voluntaria reputantur iis, qui non impediunt, cum possint & debeant. Utenim dicitur cap. *Error dist. 83. Error, cui non resistitur, approbatur, & veritas, cum minimè defenditur, opprimitur.* Ob eandem causam Sacerdotes, indulgentius agentes cum poenitentibus, levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, peccatorum alienorum participes effici dicuntur à Concilio Tridentino sess. 14. cap. 8. Et à D. Bernardo serm. 40. de divers. c. 8. his verbis : *Qui, cum emendare possit, negligit, participem se procul dubio delicti constituit.*

50 4º. In pollutione indirectè voluntaria, absque justa causa voluntariè animo volventi venereas cogitationes, vel legenti libros, turpia tractantes; vel turpes intuenti picturas; vel conversanti cum personis, ex quarum intuitu & familiaritate carnales in se motus, & periculum pollutionis in se experitur.

51 5º. In juramentis, blasphemis, &c. quæ voluntaria censentur assuetis in ea prorumpere, dum foliis pictis ludunt, nec tamen à ludò abstinere. De similibus S. Franciscus Salesius Introd. p. 4. c. 6. sic ait : *quandoque vel solâ tentatione nos peccati reos constituit, eo quòd eam ipsi nobis accersiverimus : v. g. scio lusu ad rabiem me concitari, vel blasphemiam. Novis*

Y 2

ad ista me lusu tentari. Toties pecco, quoties ludam, omniumque tentationum, que in lusu contingent, ream gravor. Similiter siquam conversationem noverim tentationem mihi parere, & lapsum, ingrediar tamen voluntarie conversationem illam, omnium tentationum, quibus in ea impetendus sum, reus indubitate veneor.

52 6°. In quocumque peccato mortali, cuius quis occasione proxima se exponit, vel in ea permanet, sive ea fuerit occasio per se, sive per accidens. Censetur namque toties peccatum illud indirecte velle, quoties eam frequentat; voluntarie item permanere in peccato; in proxima cuius occasione voluntarie permanet. Unde quia consuetudo jurandi, blasphemandi, &c. occasio est proxima relabendi, non laborantibus efficaciter ad istius consuetudinis extirpationem; relapsus in similia ipsis indirecte voluntarii censentur; quamdiu efficaciter non laborant, &c.

53 Et ista quidem sunt exempla voluntarii indirecti in causa positiva. Sequentia vero exempla voluntarii sunt indirecti in causa negativa, sicut & illud quod primo loco positum est n. 49. Itaque septimum exemplum est in morte infirmi, vel corpore laesi, quae indirecte voluntaria censetur Medico vel Chyrurgo, morbum vel vulnus sibi commissum curare negligenti, quemadmodum & ipsimet infirmo, necessarii Medici praecipionibus parere detrectanti.

54 Octavum est in damnis temporalibus clientium obvenientibus ex ignorantia, vel negligentia Advocati. Et idem est de damnis spiritualibus, poenitenti vel parochiano obvenientibus ex ignorantia vel negligentia Confessarii vel Parochi.

55 Nonum exemplum est in relapsu, qui indirecte voluntarius est poenitenti, renuente se subicere salutariis remediis, quae Confessarius ipsi declarat necessaria ad relapsum impediendum. Quae proinde respuere, est relapsum velle; vanaque censenda est pollicitatio non relabendi, quam facit, quamdiu remedia illa renuit. Quia licet relapsum nolit expressè, vult interpretativè, sicut infirmus de quo n. 53. interpretativè vult morrem suam, dum absolute renuit uti remediis, quae Medicus ad impediendam mortem ipsius necessaria iudicat.

56 Sed non sufficit exempla proponere, oportet & regulas tradere, ex quibus discerni queat, quandonam effectus indirecte, seu interpretativè voluntarius censetur in causa, sive in actione vel omissione, ex qua consequitur. Quando verò permissivè dumtaxat. Quomodo multos effectus voluntarie permittimus, quos tamen proprie non volumus. Quomodo etiam Deus, proprie non vult iniquitates nostras, quas permittit.

57 Antequam verò tradamus regulas, observandum, effectus aliquos ex actione nostra, vel omissione, tripliciter consequi posse. Vel scilicet primò ex pura aliorum malitia, absque concursu nostro, ut dum tertius accipit scan-

dalum ex actione nostra, per quam ipsi scandalum non damus. Vel secundò ex natura talis actionis, utpote quae nata sit effectus illos proferre. Vel tertio ex hominum fragilitate vel ignorantia.

CAPUT VI.

Regula ad discernendum quandonam effectus indirecte voluntarius censetur in causa.

EX dictis cap. 4. & 5. perspicuum est, ad hoc ut effectus voluntarius sit in causa, sufficere, quòd causa illa praetermitti debuisset, ne ex ea sequeretur effectus, qui praevitus fuit, vel praevideri debuit secutus. Quoties verò effectus malus ex certa causa consequi debeat, ut in ea censetur indirecte voluntarius; unica generali regulà determinari non potest: quia dependet a gravitate malitiae quae est in effectu; a magnitudine rationis non praetermittendi causam; a modo quo causa influit in effectum; atque a specialibus obligationibus ipsius agentis. Et ideo ad rectum hac de re iudicium, cavendumque laxitatis excessum (quo innumera gravissimaque peccata a nonnullis Casuistis excusantur, quae in voluntario indirecto consistunt) non unam, sed multiplicem regulam exhibemus.

Regula prima: Ut rectè iudices, quando nam effectus indirecte voluntarius sit in causa, expendere debes, an & quam frequenter sequatur ex tali causa. Tum quia aliqui effectus in causa voluntarii non censentur, nisi ex ea per se sequantur, sive ut in pluribus, & non solum per accidens, sive ut in paucioribus. Exemplum est in pollutione nocturna, quae indirecte voluntaria non censetur intemperantibus in cibo & potu, nisi inde per se, sive ut in pluribus sequatur. De huiusmodi effectibus loqui videtur S. Thomas 1. 2. q. 20. a. 5. dum ait: *Si eventus sequens non est praecogitatus, nec per se sequatur ex tali actu, & ut in pluribus, sed per accidens, & ut in paucioribus, tunc eventus sequens non addit ad bonitatem vel malitiam actus.* Tum quia quo effectus malus frequentius sequitur ex certa causa, eo magis cavenda est causa ista, ad effectum illum impediendum.

Regula secunda: Quanto peior est effectus, vel specialiori titulo a tali persona impediendus (ut peccata subditorum & filiorum, a superioribus & parentibus) tanto minus frequenter eos sequi oportet ex tali causa, ut in ea censetur indirecte voluntarius. Quanto enim peior est effectus, tanto magis cavendus, tanto proinde magis ad eum cavendum, cavenda est causa ipsius.

Hinc non semper necesse est, ut effectus ex tali causa per se sequatur, sive ut in pluribus, vel certò moraliter, vel ferè semper, vel frequenter, ad hoc ut in ea voluntarius censetur; sed quandoque sufficit quòd ex ea minus frequenter, vel rarò consequatur, ut constar in

homicidio, & abortu fœtus animati; quorum iste sequitur ex comestione aliqua, vel portione, illud ex ebrietate. Abortus namque, præfertim fœtus animati, gravissimis de causis sollicitissime est cavendus: quia fœtui adfert mortem animæ & corporis, ipsumque in æternam præcipitat damnationem. Et ideo, etiamsi non nisi semel vel iterum sequatur ex viginti vicibus, quibus talis eibus, vel portio sumitur, à tali cibo vel portione abstinendum, ne inde sequatur. Similiter ab ebrietate abstinendum est, non solum ad cavendam malitiam per se ipsi annexam, sed & ad cavendum homicidium; etiamsi non nisi semel vel iterum inde sequatur ex viginti vicibus, quibus se quis inebriat. Sicut & abstinendum est à cæca projectione regulæ in talem locum, ad cavendum homicidium; tamen non sequatur nisi semel vel iterum ex viginti projectionibus similibus. Et hinc est quod S. Thomas 3. contra Gent. 160. Lect. 7. in cap. 1. ad Rom. & alibi sæpe, loquens de homicidio ex culpabili ebrietate, non requirit, ut ex ea frequenter, & ut in pluribus sequatur, ut in ea voluntarium & culpabile censetur.

62 *Regula tertia*: Quanto minor est causa ponendi causam, ex qua sequitur effectus valde malus, tanto minus frequenter effectus iste ex ea sequi debet, ut in ea voluntarius reputetur. Homicidium quippe voluntarium reputatur fabro lignario v. g. qui sapius ambulasset super arcto ligno, extra superiorem fenestram altissimæ turris, ad multos pedes prominente, si tandem absque justa causa, ad solam ostentationem audaciæ suæ, super eo periculose ambulans, in terram præcipitatus, occideretur.

63 *Regula quarta*: Necessaria est justa causa ponendi, seu non prætermittendi causam, ut in ea voluntarius non censetur effectus malus inde consequens. Cum enim unusquisque teneatur impedire, ne ex sua actione malus sequatur effectus, si non impedit, cum possit & debeat, effectus ipsi imputatur, nec excusari potest, nisi justam habeat causam, ob quam non teneatur impedire.

64 *Regula quinta*: Non sufficit quæcumque justa causa ponendi causam, respectu cuiuscumque effectus, ut iste voluntarius non reputetur in causa; sed ad hoc requiritur causa quæ justa sit, comparative ad effectum malum, qui ex causa posita consequitur. Tamen enim ponendi causa sit aliàs justa, si talis non sit comparative ad talem effectum malum, attentâ certitudine vel verisimilitudine futuritionis ipsius, ponens in talibus circumstantiis causam, in ea censetur interpretative velle effectum: quia comparative ad talem effectum, ponit causam illius absque ratione justa. Ut enim ratio ponendi justa sit, non sufficit quod talis sit comparative ad effectum minus malum; sed talis esse debet comparative ad effectum magis malum, qui secutus timetur: cum tanto gravior esse debeat ratio ponendi causam, quanto effectus, qui ex ea timetur secutus,

est peior, certiorque aut verisimilior futuritio ipsius. Cæteris namque partibus, gravior exigitur causa, ad ponendam causam homicidii, vel abortus, quam solius nocturnæ pollutionis.

Regula sexta: Expendendus quoque est modus, quo causa in effectum influat: si enim per se & propinque nata sit illum causare, ratio tanto gravior exigitur ad eam ponendam, quanto propinquius eum nata est causare, & longè gravior, quàm si solum per accidens illum causaret.

Regula septima: Ut nimiam laxitatem non inducat, famosum effatum desumptum ex S. Thoma supra n. 36. *Quando causa duos habet effectus, unum bonum & alterum malum, poni potest ex intentione solius effectus boni, solum permissivè se habendo ad effectum malum, intelligendum est cum grano salis, id est, cum multiplici limitatione. 1.º. Quia manifestum est, quod si causa illa directè & immediatè habeat effectum malum, & non nisi indirectè, maloque illo effectum mediante, effectum bonum, causam illam ponere non liceat ex intentione effectus boni: quia non sunt facienda mala ut eveniant bona, v. g. non licet mentiri ad salvandam vitam patris, nec abortum procurare ad impediendam infamiam, vel occisionem puellæ ex fornicatione gravidæ. 2.º. Etiamsi causa æquè directè & immediatè habeat effectum bonum, quàm malum; si tamen nulla sit comparatio bonitatis unius effectus, cum malitia alterius effectus, sed malitia huius longe superet bonitatem illius, talem causam ponere non licet, v. g. incendere locum, ubi æquè directè exurendus est homo & lupus; sumere potionem æquè directè causaturam abortum fœtus animati, quàm expulsionem febris, &c. 3.º. Tamen causa illa æquè directè habeat effectum bonum quàm malum, & bonitas unius effectus, non sit minor, imò major quàm malitia alterius; si tamen causa illa ex se mala sit, adeoque prohibita, causam illam ponere non licet ex intentione effectus boni. Neque enim tibi privatâ autoritate licita est projectio tui in ignem, vel puteum, unde emergere nequeas, ad baptizandum puerum, aliàs sine baptismo moriturum, vel ad salvandum virginis florem, &c. Cum enim projectio illa sit simpliciter occisio, à Deo vetita per præceptum, *Non occides*, sine divina autoritate numquam licet, juxta doctrinam Sanctorum, qui ne quidem sanctas exculant mulieres, quæ, suam aliter pudicitiam salvare non valentes, sese in flumen projecerunt, ut invalores effugerent, nisi quia id fecerunt per latentem sancti Spiritus inspirationem. Non aliter quoque Samsonem excusat Augustinus, in eo quod se cum Sarrapis Philistinorum, concussis columnis, ruinâ domus oppressit.*

Hinc solvitur famosa quæstio, an licita sit projectio pueri (aliàs sine baptismo morituri) in puteum (unde emergere nequeat) non ad finem occidendi, sed ad finem baptizandi ip-

- fum? Affirmant quidam Neoterici, dicentes, non esse cur hic non procedat ratio Angelici Doctoris n. 66. allegata, sicut procedit in casu Principis, obsessam turrin hostilem dejectionis, ex cujus dejectione licet æquè directè innocentium occisio sequatur, quam hostium, Princeps non censetur intendere occisionem innocentium, sed hostium dumtaxat.
- 68 Negandum tamen cum communi omnium ferè Doctorum sententia, id esse licitum: quia projectio illa est infantis occisio, quæ privatâ autoritate ex se mala est, à Deoque prohibita. Nec ipsi comparanda est illa turris dejectio, utpote facta publicâ autoritate Principis justè bellantis, ut supponitur. Ex justo quippe bello (quod ob commune bonum, licitum esse constat ex sacris Litteris) sequi nata sunt incommoda ista.
- 69 Et ut ista disparitas inter dejectionem illam turris, autoritate Principis justè bellantis, & projectionem pueri, privatâ factam autoritate, plenè non satisfaceret, spectatâ ratione purè humanâ; satisfacere debet, spectatâ autoritate Sanctorum, omniumque penè Theologorum, cujus major in Theologicis habenda est ratio, quam rationis purè humanæ. Et maximè in præsentî difficultate, in qua ratio humana coangustatur, propter oppositas paritates, quarum una probat projectionem illam pueri tam licitam esse, quam dictam turris dejectionem; altera ex aduerso probat eam haud magis esse licitam, quam projectionem sui in puteum ad puerum baptizandum; quam ex doctrina Sanctorum ostendimus illicitam esse. Neque hinc inde exitum facilè inventura est ratio purè humana, ut vel hinc Theologus discat, perplexos casus solâ ratione purè humanâ facilè non decidendos; sed vel iudicium suspendendum, vel ferendum secundum autoritatem potiùs, quam secundum humanam rationem.
- 70 *Regula octava:* De effectibus malis actionem nostram consequentibus, non primo vel secundo modo, sed tertio ex tribus n. 57. enarratis, scilicet ex hominum infirmitate vel ignorantia, pariter philosophandum, ac de illis qui sequuntur per se, ex naturali conditione actionis nostræ. Unde quia effectus mali actionem nostram consequentes ex naturali conditione ipsius, nobis indirectè voluntarii censentur, dum formido mali, quod inde natum est sequi, plus mouere nos debet ad eam præmittendam, quam spes boni ad eam ponendam: idem dicendum de effectibus actionem nostram consequentibus ex hominum infirmitate. Quia ferè tantum cavere debemus effectus malos actionem nostram consequi solitos ex communi hominum infirmitate, quam consequi solitos per se ex naturali actionis conditione. Ob sacra eloquia tam vehementer inculcantia cavendum scandalum pusillorum, pœnalque gravissimas comminantia iis per quos ejusmodi scandalum venit, Matth. 18. v. 6. Rom. 14. v. 15. & seqq. 1. Cor. 8. v. 11. &

seqq. Gravissimè namque jubemur alienis infirmitatibus compati, & alter alterius onera portare, in tantum ut Galat. 6. Apostolus dicat: *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

Regula nona: Ad hoc ut mali effectus actionem nostram consequentes ex sola aliorum malitia, nobis non censentur indirectè voluntarii, sed merè permisi, sufficit rationabilis causa eam non præmittendi, tametsi bonitas ipsius minor sit malitiâ effectus taliter consequentis. Miserrima quippe foret humana conditio, si à rationabilibus actionibus prohibere nos deberet aliena malitia, quâ laqueum sibi perditionis quispiam nectit ex actione nostra bona; ideòque abstinere nos oporteret à vino, quia bonum vinum nostrum malitia alterius converteret in venenum suum. Hoc enim ad scandalum pertinet, non datum, sed acceptum, seu pharisaicum, quod contemendum Dominus docet Matth. 15. ut S. Thomas ait 2. 2. q. 43. a. 7. quia scilicet Discipulis dicentibus: *Scis, quia Pharisei, audito verbo hoc, scandalizantur?* Christus ibi respondet: *Sinite illos, ceci sunt.* Quasi diceret ejusmodi scandalum pro nihilo habendum.

Ex qua Salvatoris doctrina S. Franciscus Salesius Introd. p. 4. c. 1. ostendit, devotam animam moveri non debere obloquiis censurisque filiorum hujus sæculi. Et S. Thomas 2. 2. q. 43. a. 7. docet propter scandalum pharisaicum præmittenda non esse spiritualia bona, etiam ad salutem non necessaria, quæ alii, scandala concitando, volunt impedire. Et D. Gregorius 31. Moral. 28. dicit, quod *quidam, dum temporalia nobis rapiunt, sunt tolerandi: quidam verò aquirat servatâ prohibendi, non solâ curâ, ne nostra subtrahantur, sed ne, rapientes non sua, semetipsos perdant.* Et D. Bernardus epist. 78. c. 10. *Cum carpantur vitia, & inde scandalum oritur, ipse sibi scandali causa est, qui fecit quod argui debeat, non ille qui arguit. Quia melius est ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur.* Quod & D. Gregorius dicit Homil. 7. in Ezech. Et D. Thomas 3. p. q. 42. a. 2. ad 1. *Homo sic debet esse sine offensione omnibus, ut nulli det de suo facto, vel dicto, minus recto, occasionem ruinae; sed cum de veritate scandalum oritur, magis est sustinendum scandalum, quam veritas relinquatur.*

Hinc honesta puella non ideò domi manere compellitur, quia ab aliquo juvene perditè amatur: si enim ex intuitu ipsius juvenis ille sibi sumat occasionem spiritualis ruinae, malitiæ suæ debet imputare, ob quam justum non est, honestam puellam ad domesticum veluti carcerem obligare; quin ipsa potiùs Apostolicum illud usurpare potest: *Non enim serviunt subjectus est frater vel soror in hujusmodi.*

Nec mutuo indigens, dum illud ab alio accipere non potest, accipere prohibetur ab eo, qui cognoscitur non daturus, nisi sub usura; quia, ut ait S. Thomas 2. 2. q. 78. a. 4. ad 2. *ille qui accipit pecuniam mutuo, sub usuris, non dat*

dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutandi. Ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui. Unde scandalum passivum ex parte sua est, non autem activum ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter huiusmodi scandalum passivum debet alius a mutuo petendo desistere, si indigeat: quia huiusmodi scandalum passivum non provenit ex infirmitate vel ignorantia, sed ex malitia. Quæ Angelica ratio probat, juramentum, pro contractuum firmitate, ab eo etiam licet exigi posse, qui scitur verum juratus per falsos deos, prout idem Angelicus Doctor dicit ibidem in corp. post S. Augustinum epist. 154. ad Publicolam.

75 *Regula decima*: Causa rationabilis requiritur, non pratermittendi actionem, ex qua effectus malus ex aliena malitia secutus prævidetur, ut non censeatur tibi indirectè voluntarius. Si ne iusta namque utilitate vel necessitate id facere, ex quo proximus dignoscitur accepturus occasionem spiritualis ruine suæ, est ipsum tentare, saltem interpretativè. Quia, ut S. Thomas ait 2. 2. q. 79. a. 1. *interpretativè quis tenet, quando scilicet, etsi hoc non intendat, ut experimentum sumat, id tamen agit, vel dicit, quod ad nihil aliud videtur ordinabile, nisi ad experimentum sumendum. Et ideo interpretativè Deum tenet, qui, etsi hoc non intendat experimentum de Deo sumere, aliquid tamen petit vel facit, ad nihil aliud utile, nisi ad probandam Dei potestatem, vel bonitatem, vel cognitionem: sicut si equum quis currere faciat absque aliqua utilitate, hoc nihil aliud esse videtur, quam experimentum sumere de equi velocitate. Et idem est in omnibus aliis rebus.* Absque utilitate ergo facere aliquid, cum pravis periculo, quod proximus ex sua malitia inde ruat in peccatum, nihil aliud esse videtur, nisi experimentum sumere de malitia proximi, ut perspicuum est Angelicam doctrinam applicanti.

76 Et allata regulæ veritas illustratur exemplis, imprimis ex conditione, quam S. Thomas postulat, ad licitam petitionem mutui, ab eo qui daturus cognoscitur sub usuris: si videlicet indigeat; adeoque postulat ut petitio fiat propter aliquod bonum, utile, vel necessarium, ut S. Doctor ibidem in corpore dicit. Deinde secundum Augustinum Epist. 154. & serm. 28. de verb. Apost. personæ privatae illicita est petitio juramenti, ab eo qui cognoscitur pejeraturus. Quod & docet S. Thomas ibidem q. 98. a. 4. addens tamen id licitum personæ publicæ, quæ ex necessitate officii, pro alio juramentum exigit. Cur (amabo!) potius isti quam illi licitum est? nisi quia persona publica iustam ad id rationem habet, ut videlicet satisfaciat officio suo, satisfaciendo parti id postulanti secundum ordinem juris: privata vero persona nullam ad id iustam rationem habet, cum perjurium non sit ipsi profuturum, sed futurum potius, uti suo loco ostenditur. Iusta ergo ratio, pro similibus exigitur, juxta SS. Doctores.

77 *Regula undecima*: Ut mihi tamquam inter-

pretativè volenti, non imputetur effectus malus ex aliena malitia ad actionem meam secutus, in grave detrimentum spirituale vel temporale tertii innocentis, vel infirmi, non sufficit causa quæcumque rationabilis; sed tanto major causa requiritur, quanto gravius detrimentum ipsi prævidetur secuturum. Quia cum detrimentum istud isti tertio secuturum videatur ex ipsius malitia, servanda est regula quarta & quinta: Ad tradendum proinde tyranno innocentem, quem noscitur occisurus, gravissima requiritur causa, ut quoddam excidium & vastitatem alias illaturus sit civitati.

Regula duodecima: Quando in regulis superioribus dictum est, iustam causam requiri & sufficere, ad hoc ut effectus malus ex actione nostra consequens, nobis indirectè voluntarius non censeatur, id intelligendum est de causa iusta hæc & nunc inducente voluntatem ad agendum: si enim voluntas ad agendum inducta non fuerit per causam illam, licet non deficientem, sed per aliam insufficientem, iusta illa causa non excusabit agentem, nec impedit, ne effectus malus ipsi impuretur, velut indirectè voluntarius.

Paret primò, in Principe bellum indicente, qui licet iustam ad id habeat causam, si tamen illa non utatur, velut causâ verè ipsum moventem, sed tamquam prætextu & velamine dumtaxat; vera autem causâ, quâ hæc & nunc movetur ad bellum indicendum, sit libido dominandi, seu regni limites extendendi, ipsi velut indirectè voluntaria imputabuntur, quæcumque mala ex bello consequentur. Quia licet iustam habuerit causam indicendi bellum, moraliter ipsum non magis movit, ac si nullam habuisset, nec reverâ causam habuit moraliter moventem, nisi ambitionem suam, ob quam mala illa contempsit.

Propterea Bellarminus l. 3. de Laicis c. 15. 80 sapienter monet, graviter peccare tam Reges quam milites, qui ad bellandum, hæc & nunc solum moventur, ut noceant alicui, vel ut dilatent fines imperii sui, vel ut bellicam exercent fortitudinem, vel alia de causâ, quam ob commune bonum, etiam si autoritas legitima, & causa iusta reverâ non desint: quia iusta causâ, quâ hæc & nunc moraliter non influit in opus, perinde se habet, ac si non adesset. Non magis ergo abstergit malitiam operis, sine iusta causâ positi, quam si non adesset.

Propterea etiam S. Thomas 2. 2. q. 40. a. 1. 81 ad iustitiam belli, cum S. Augustino, non solum requirit Principis autoritatem, & iustam causam, sed rectam etiam intentionem. Quam profectò non facit finis bonus, v. g. promovendi boni communis, vel removendi mali communis, nisi finis iste hæc & nunc finalizet, id est, hæc & nunc moveat & inducat voluntatem, ut propter finem illum faciat quod facit.

Paret secundò à simili in usu conjugii: quia, ut docet S. Thomas supplem. q. 49. a. 6. licet quis non utatur nisi conjuge, si tamen delectatio

quæratul ultra honestatem matrimonii, ut scilicet aliquis in conjugæ non attendat quod conjux est, sed solum quod mulier, paratus idem facere cura ea, si non esset conjux, est peccatum mortale. Quia scilicet jus matrimoniale dum non attenditur, nec est vera causa operis, non purgat malitiam, quæ in defectu talis juris adest.

83 Patet 3°. in pluralitate Beneficiorum, de qua posteaquam S. Thomas quodlib. 9. a. 15. docuit, polygamiam Beneficiorum illis actionibus annumerandam, quæ cum, absolute spectatæ, deformitatem aliquam & irregularitatem contineant, abstergi tamen possit deformitas illa per particulares circumstantias occurrentes: addit, quod occurrentibus illis circumstantiis cum bona intentione, nullum peccatum sit, habere plures Præbendas. Si tamen esset intentio cupiditatis vel ambitionis, purgari non posse deformitates, quas simpliciter continet pluralitas Beneficiorum, sed magis augeti, qualescumque demum circumstantiæ occurrant.

84 Patet denique 4°. in simonia, de qua rursus idem S. Doctor 2. 2. q. 100. a. 5. ad 3. postquam docuit simoniam esse, si quis in Beneficiorum collatione principaliter intenderit munus à lingua, addit: *Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit; unde ipsum factum est simoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipsum factum non est simoniacum: quia subest debita causa, ex qua illi pro quo preces porriguntur, spirituale aliquid porrigatur. Tamen potest esse simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem persone, sed ad favorem humanum.*

85 Ex his habes, quid sentiendum de litigiis & quibuscumque actionibus, quarum malitia non purgatur, nisi per magna bona, quibus compensentur mala, quæ ex eis consequuntur. Nisi enim bona illa in generali vel speciali intendantur, actiones illæ contrahent malitiam omnem, quæ ipsas depravasset, si justa eas exercendi causa defuisset.

CAPUT VII.

Ex allatis exemplis maximi momenti derivantur consuetudines.

86 Collige primo, non subsistere quod Neoterici quidam aiunt: Effectum malum, solum voluntarium indirectè, sive in causa, solum esse culpabilem in causa, nec magis culpabilem, quam culpabilis sit causa. Atque adeo pollutionem, in causa prævisam, in eaque sola, non in se voluntariam, solum esse venialiter malam, si causa, in genere Luxuriæ, de se solum sit venialis. Contrarium quippe perspicuum videtur. 1°. Ex eo quod effectus malus quatenus indirectè voluntarius, culpabilis sit ratione voluntarii indirecti; non ergo ratione solum causæ, utpote directè voluntariæ. 2°. Ex eo quod ipsa causa propter ta-

lem effectum non raro culpabilis sit, cum aliàs culpabilis non esset, utpote propter talem effectum vitanda, quæ aliàs foret permissa. A multis quippe licitis abstinere tenemur, ad vitandum scandalum pusillorum. 3°. Ex eo quod causa, aliàs licita, vel saltem venialiter illicita, sæpè reddatur mortifera, propter effectum mortiferum, ut comestio cibi, aliàs liciti, vel animi aut corporis perturbatio, aliàs nonnisi venialis, propter abortum in muliere gravida, cujus inde prævidet periculum. 4°. Ex eo quod varii tactus impudici, quos conjugati inter se faciunt causâ solius voluptatis, ex communi sententia Doctorum sint mortale peccatum, si pollutio inde prævideatur secutura; tamen aliàs non forent nisi peccatum veniale, nec pollutio sit ab ipsis per se, sive in se intenta.

Collige 2°. prægnantibus incumbere matrem & specialem obligationem cavendi à perturbationibus animæ & corporis, quæ periculum creare possunt abortus, ob periculum summi mali, sive damnationis æternæ, quod ex abortu consequitur animato foetu.

Collige 3°. majorem commoditatem hujus, vel illius situs corporis in lecto, non sufficere ad hoc, ut pollutio, ex tali situ consecuta, non censetur interpretativè voluntaria, dum alio situ, absque magna difficultate, quis dormire potest. Quia foeditas pollutionis plus movere debet ad situm illum dimitendum, quam major præcisè commoditas ad eum admitendum. Ob consimilem rationem nocturna etiam pollutio videtur indirectè voluntaria homini illi, qui, sæpius expertus se eâ foedari, dum vesperi vescitur certo genere cibi, non abstinere, cum facile possit, nec sit ipsi necessarius, vel utilis, sed voluptuosus duntaxat.

Collige 4°. puellis & feminis indirectè voluntaria esse scandala, in quæ pusilli ex humana fragilitate labuntur, ex intuitu nuditatis, vel immoderati ornatus earum, quo & naturalem venustatem nimium exponunt, & extraneam superaddunt. Quia nullam ad id causam habent sufficientem, quæ compenset scandala illa pusillorum, quæ prudenter timere debent; cum non ignorent, magnam, in hoc corruptæ naturæ statu, pronitatem hominum, maxime juvenum, ad lasciviam. Ut quid igitur pronitatem illam, ex se satis magnam, suis illis illecebris tentant & irritant? cum non ignorent, sed in dies experiantur, pusillos homines, non esse satis fortes, ut avertant oculos, ne videant expositam sibi vanitatem ipsarum (quia scilicet sensus ipsorum vehementer tentatur ad conspiciendum, tangendum, &c. objecta, in quibus plurimam inveniunt satisfactionem); nisi verò oculos avertant (quod ne ipsi quidem pii, & ad perfectionem aspirantes, sine magna faciunt mortificatione) in magno lapsus periculo versantur. Suam itaque vanitatem adinventitiamque & naturalem venustatem, vel etiam nuditatem nimium exponendo, verè

verè tentant pusillos homines, fuisque illis illecebris laqueum parant animabus ipsorum, ita ut ipsis applicari possit illud Isa. 42. *Laqueus juvenum omnes vos.* Si ergo propter scandalum pusillorum dimittenda sunt temporalia bona nostra, vel scandalum aliter sedandum, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 43. a. 8. propter eorumdem scandalum multo magis dimittendus est illecebrofus ornatus ille: cum scandalum illud aliâ viâ sedari nequeat.

90 Collige 5°. multis quoque Religiosis, Ecclesiasticis & Sæcularibus, in causa voluntarias esse distractiones, licet in se involuntarias, quibus inter orandum detinentur. Quia scilicet proveniunt ex eo quod terrenis actibus, mundanisque occupationibus, sine justa necessitate vel utilitate se nimium, & plusquam decet statum suum, voluntariè implicant, plenique sint sæcularibus desideriis; assidui, vel nimii in lusu, & inutilibus conversationibus, potationibus, confabulationibus; mancipati sensuum voluptatibus, interiora negligentes; ad exteriora se nimium effundentes; videre & videri supra modum amantes. Manifestum namque est, quod, per hujusmodi vitam, aperiant distractionibus suis latissimam januam, quodque frivola sit excusatio ipsorum, dum aiunt eas se pati invitè. Ut enim Augustinus in Plal. 53. ad v. 3. *Non proposuerunt Deum ante conspectum suum:* „ quomodo proponit Deum ante conspectum suum, ante cuius conspectum non est nisi sæculum „? Igitur ut iusta foret excusatio ipsorum, audire & practicare deberent monitum istud D. Gregorii l. 1. Moral. c. 21. *Ut ad precem facies sine macula levetur, ante orationis semper tempora debet sollicitè conspici, quidquid potest in oratione reprobari, talemque se mens, cum ab oratione cessat, exhibere festinet, qualis apparere Judici in ipsa oratione exoptat.* Quia nempe cum se mens ad studium orationis erexerit, earum rerum imagines reverberata patitur, quibus libenter prius otiosa premebatur: *sæpe curis mundi libenter occupamur, cumque post hac studio orationis intendimus, nequaquam se mens ad celestia erigit, nec erigere potest, quia pondus hanc terrena sollicitudinis in profundum mergit.* Et sicut Abbas Isaac observat apud Cassianum collat. 9. c. 3. *quidquid ante orationis horam anima nostra conceperit, necesse est ut orantibus nobis per ingestionem recordationis occurrat. Quamobrem qualis orantes volumus inveniri, tales nos ante orationis tempus preparare debemus...* Idcirco quidquid orantibus nobis volumus ut occurrat, ante orationem de abditis nostri pectoris extrudere festinemus. Quisquis ergo sincerè efficaciterque vult tot & tantis distractionibus catere, vel saltem eas sibi indirectè voluntarias non esse, causas earum, sibi nec necessarias, nec utiles, sollicitè debet cavere, impedimentaque devotionis & recollectionis auferre. Neque enim vult efficaciter finem, qui sincerè & efficaciter non vult media, sine quibus perveniri nequit ad finem. Nec sufficit de antea

Tom. I.

distractionum causis dolere; nisi quis sincerè & efficaci voluntate, & non solâ tali quali velleitate proponat eas impostero abjicere.

Collige 6°. alienam ebrietatem, indirectè 91 voluntariam esse cauponibus, qui, absque gravi detrimento suo, reculare valentes, vinum promunt iis, quos vident ebrietati proximos, atque adeò inde inebriandos. Ipsi enim vinum promere & propinare, est actio, in istis circumstantiis, ex natura sua tendens ad inebriationem ipsorum. Cum enim vendens & tradens mercem aliquam, ordinariè vendat & tradat ad principalem usum ipsius; vendens & promens, seu tradens vinum, vendit, promittit & tradit illud ad potationem, sive ut illud bibat, cui promittitur & propinatur. Si ergo ille, cui propinatur, hinc & nunc in eo sit statu fixo, in quo bibere nequeat nisi se inebriando, propinatio illa ex natura sua, comparata ad statum fixum personæ cui sit propinatio, non verò ex sola aliena malitia, habet quod ex ipsa expectanda sit ebrietas. Audiant igitur caupones illi, Apostolum Rom. 10. dicentem: *Noli cibo, noli vino tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.* Et sicut idem Apostolus, Cor. 8. dixit: *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum;* dicant & ipsi: *Si vinum scandalizat fratrem meum, non promam illud in æternum.*

Nec refert, quod, ex recusato vino, præ- 92 videant inimicitias, rixas, blasphemias, &c. Hæc enim (utpote pertinentia ad scandalum pharisaicum) negligere debent, nec propter scandalum acceptum, non datum, prætermittere eas, quas ex jure divino & naturali habent obligationes. Sed de his plura, ubi de scandalo. Solum hinc addo, caupones excusari posse, si in consortio, ubi cum paucis ebrietati proximis, adsunt plures alii capere valentes, integræque ratione vigentes, his posterioribus vinum promant, tamen sciantur prioribus propinaturi, dummodò talem habeant rationem ipsis promendi, qualis requiritur & sufficit ad mutuum ab usurario exigendum. Cum enim justam habeant rationem posterioribus promendi; non nisi permissivè se habent ad malitiam cordis ipsorum, quâ prioribus propinant.

Collige 7°. peccatori sano & vegeto, ha- 93 bentis consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ aut Ecclesiæ, dum emendationis spes nulla apparet, tamen ore proferat se dolere, emendationemque proponere; Confessarium prudenter (juxta Ecclesiæ declarationem) negare, seu differre absolutionem, ob ingentia, quæ inde ut plurimum sequuntur bona, non obstante vanâ formidine (quam nonnulli minus sapienter allegant) quod poenitens sine absolutione fortè decessurus sit. Quia scilicet formido ista minus movere debet ad statim dandam, quàm spes ingentium illorum bonorum inducere ad differendam absolutionem, junctâ cum formidine non vana maximorum malorum, quæ ex statim data promissivè absolutione omnibus, quàmlibet in peccato mortali ha-

Z

bituatis, & consuetudinariis, ore emendationem promittentibus, maximo cum fundamento timenda sunt. Idque propter tria, quae simul juncta profusius demonstrant intentum. 1°. Quia formido illa, in malo statu sine absolutione ob eam sibi dilatam moriendi, vana est, nec probabilis. 2°. Quia formido maximorum malorum ex data taliter omnibus absolutione timendorum, fundatissima est, probabilissimaque. 3°. Quia spes ingentium bonorum ex dilata talibus absolutione, ut plurimum provenientium, pariter fundatissima est, atque probabilissima. Atqui certissimum est, Confessario (secundum regulas prudentiae) majorem habendam rationem istius formidinis & spei fundatissimae & probabilissimae, quam illius formidinis vanae, id est, nec probabilis nec fundatae. Cum formidinem hanc contemnere debeat, tamquam vanam & infundatam; & formido malorum, spesque bonorum probabilissimae futurorum, haud dubie praeponderet formidini malorum probabiliter non futurorum, dum bona quae sperantur, minora non sunt malis quae timentur, malaque quae probabilissimè timentur, minora non sunt malis, quae improbabiliter formidantur, prout in praesenti contingere jam jam ostendo.

94 Et imprimis formidinem illam (in malo statu sine absolutione ob dilationem illius decedendi) probabilem non esse, sed vanam, demonstratur ex eo quod probabile non sit, quod huic poenitenti tuo accideret, quod vix, aut ne vix quidem, in simili casu, accidit uni ex mille (probabile namque est quod frequenter, non quod rarissimè accidit): atqui (in tanta Sacerdotum copia) non accidit unum ex mille poenitentibus ob dictam causam, ad tempus sine absolutione dimissum, ob dimissionem illam in malo statu sine absolutione decedere, ut experientia docet. Et ut accideret, unum ex mille in malo statu decedere, non tamen ob dilationem illam. Nam ut id accideret ob dilationem illam, deberet illò praecise tempore ex hac vita discedere, quo collatam sibi per absolutionem gratiam retinuisset, si absolutionem obtinuisset. At rationabiliter praesumi non potest, hoc accidere uni ex mille. In obscuris namque rationabilis praesumptio fit à communiter accidentibus. Communiter autem accidit, quod peccatores habituati & consuetudinarii, primà occasione post absolutionem in mortale relabantur, gratiamque (si eam forte obtinuerunt) ad tam breve tempus retineant, ut si per aliquot dies ab absolutione sine nova Confessione & absolutione decedant, decedant in malo statu, quem amissà gratià, per novum mortale sibi compararunt, non in eo praecise, in quo antè fuerunt. Denique dato, non concesso, quod ob dilatam absolutionem, ut supra, unus ex mille, sine absolutione decederet, praxis illa sine absolutione consuetudinariam dimittendi, non idèo exponeret ipsum majori periculo moriendi in malo statu, quam praxis opposita. Tum quia planè timendum est, quod, si in malo statu decedat, in

eo adhuc decessisset, tamen absolutionem receperisset: cum omnino dubia & suspecta sit absolutio, quae istiusmodi hominibus impenditur. Tum quia de salute poenitentis, secundum praxim illam sine absolutione dimissi, melius sperandum est, quam si impensa ei absolutio fuisset. Neque enim praxis illa nudè consistit in absolutionis dilatione, sed & in suggestionem salutarium monitorum, praescriptioneque remediorum, ac piorum operum, quae si poenitens fideliter impleat, verisimile non est, ipsum, si fortè sine absolutione decedat, in malo statu decessurum (uti, Deo dante, ostendam ubi de Sacramento Poenitentiae); si autem non impleat remedia illa, sed pia opera negligendo, voluntariè post Confessionem permanerit in proxima peccati mortalis occasione, quam sua sibi consuetudo induxit; ipsi (in voluntaria occasione illa morienti) absolutio data non profuisset. Non minora proinde mala formidari possunt & debent ex statim data, quam ex dilata similibus absolutione; sed eadem, vel majora, & majori cum fundamento.

Eadem (inquam) vel majora: quia ex praxi illa differentium absolutionem, sequitur mala mors paucissimorum; ex opposita verò, seu indulgentiore praxi, sequitur mala mors, sicut & vita in continuis ferè mortalibus plurimorum, ne dicam infinitorum. Quia ob indulgentiorem illam praxim (quae immisericors misericordia jure dicitur) Salsio teste, *perit multitudine infinita*, teste Bellarmino, *non esset hodie tanta facilitas peccandi, si non esset tanta facilitas absolvendi*. Sed de hoc aliàs.

Maximorum proinde malorum, ex opposita ista praxi, formido fundatissima est, probabilissimaque, utpote communissimis experientis comprobata. Palpabiliter enim sapiens quisque videt (si praesudicia tantisper deponat) & Sancti arrestantur, verissimum esse illud S. Thomae Villanovani: *Quid Ecclesiam Domini hodie perdidit, nisi Confessariorum & Pastorum blandiens adulatio?*

Quid dicam de spe ingentium bonorum, ex dilata consuetudinaria tantisper absolutione, ut plurimum provenientium, & idèo probabilissimè expectandorum? 1°. Suus Sacramentis honor per hanc praxim asseritur, dum innumeræ profanationes Sacramentorum Eucharistiae ac Poenitentiae impediuntur. 2°. Per eam innumeri peccatores ad veram salutaremque poenitentiam, vel moraliter certò, vel probabilissimè perducuntur: quorum omnis vel ferè omnis poenitentia, aliàs ficta, vel valde suspecta fuisset. Id profectò ego, id plures mecum, imò innumeri Confessarii experti sunt. Videatur Emericus de Bonis, insignis è Societate Theologus, tract. de SS. Sacram. c. 19 ubi sic: *Complures Confessarii religiosi & prudentes testantur, quod peccatores innumeri verè conversi sint, & infelicem, quam habebant, peccandi consuetudinem deserentes, magno cum solatio, & non mediocri in spiritualibus progressu, castitati sese dederunt, quia usurpata fuerat*

circa ipsos tam sancta praxis differendi illis ab-
solutionem. 3°. In bona vita firmantur: qui
aliàs ipsà Confessionis die, vel non diù post,
velut canes ad vomitum rediissent. 4°. A
malis habitibus, pravisque consuetudinibus cu-
rantur: qui aliàs per totam, vel ferè totam vitam
in iis jacuissent. 5°. Emendatione vitæ, sa-
lutariumque operum, ac remediorum praxi,
affecuratur salus eorum, quorum vita nimis li-
centiosa, & sine ullo ferè timore Dei, funda-
tissimum incutiebat timorem imminentis dam-
nationis, vehementissimèque periclitantis salu-
tis ipsorum. 6°. Fit adeò christiana vita eo-
rum, quorum aliàs gentilis erat, ut si lauda-
tam praxim concorditer inirent Confessarii,
brevis reformaretur Christianus Orbis, qui ob
contrariam plurimorum praxim, magna ex
parte totus in dissolutionem abit, & in perdi-
tionem.

98 Cùm igitur ex illa praxi tam ingentia bona
sequantur, tanta econtrà mala ex praxi contra-
ria; nec ulla mala sequi nata sint, nec pru-
denter timeri debeant ex illa dilatione (facta
non in turbine tempestatis, sed in spiritu Jesu
Christi, id est, charitatis & lenitatis, arden-
tique zelo alienæ salutis): vanaque proinde sit
formido eorum; vel si qua non in vanum ti-
meantur, ex aliorum malitia, suæque salutis
incuria, non ex causa à Confessario data ti-
meantur: Idèò Confessario indirectè volun-
taria non censentur, nec ipsi proinde sapien-
ter imputantur.

99 Collige 8°. nec ipsam etiam Sacramenti nul-
litatem censerè indirectè voluntariam Sacerdo-
ti administranti illud cum materia dubia, dum
mala, quæ prudenter timentur ex non admi-
nistrato Sacramento, præponderant nullitatis
periculo, cui Sacramento exponitur, ut in
articulo mortis, in quo melius est Sacramen-
tum exponere periculo nullitatis, pœnitentem
nonnisi dubiè contritum absolvendo, quàm
inabsolutum dimittendo, ipsum exponere pe-
riculo damnationis. Cùm enim Sacramenta
propter salutem hominum instituta sint, non
homines propter Sacramenta; minus malum
est Sacramentum irritari, quàm hominem dam-
nari. E duobus autem malis, minus eligend-
um, si ve majori occurrendum, minori ne-
glecto.

CAPUT VIII.

*Tametsi ad peccatum satis sit voluntarium indi-
rectum; ad actum tamen virtutis requiritur
directum.*

100 Sensus est, quòd ut actio nostra contrahat
shonestatem alicujus virtutis, honestas illa in
se & propter se intendi debeat ab operante,
sive esse debeat motivum, quo hic & nunc
moveatur & inducatur ad operandum. Aliàs
quantumcumque operemur in materia, v. g.
justitiæ, temperantiæ, &c. actio nostra non
erit actio justitiæ, temperantiæ, &c. quan-

Tom. I.

racumque etiam bona secutura videantur ex
actione nostra, nobis moraliter non imputa-
buntur, si eorum intuitu ad agendum non mo-
veatur voluntas nostra. Hæc est communis do-
ctrina Theologorum, cum S. Thoma 1. 2. q.
19. a. 7. ad 3. & Philosophorum cum Aristo-
tele 2. Ethic. 4. ubi ostendit, non omnes qui
agunt justa, esse justos, sed eos solos, qui
justa justè agunt; non agere autem justè, ex
eo solùm quòd justa sint quæ agunt; sed ex eo
quòd agant scienter & ex electione, propter
ipsam virtutem. Et 1. 6. c. 12. dicit aliquos
agere justa non justè, quia non ob ipsa, id est,
non causà justitiæ, quæ in ipsis est. Unde 1. 4. c.
2. dicit, ad magnificentiæ virtutem pertinere,
magnos & decentes sumptus facere, non qua-
cumque ex causa; sed hoc (inquit) honestatis
causà faciet: Hoc enim commune est omnibus
virtutibus.

Probat igitur 1°. ex Scriptura Deuteron. 101
16. ubi satis innuitur ad actum virtutis, non
sufficere facere quòd justum est, nisi fiat cau-
sà justitiæ. Dicitur enim: *Justè quòd justum
est persequeris.* Et Sap. 6. *Qui custodierint justa
justè, justificabuntur.*

2°. Ex Augustino 4. contra Julian. 3. dicen- 102
te: *Non officiis, sed finibus à vitiis discernen-
das esse virtutes. Officium autem (inquit) est
quòd faciendum est; finis, propter quòd facien-
dum est.* Si ergo ad actum virtutis non suffi-
cit officium, sed insuper requiritur finis virtu-
tis: ad eum ergo non sufficit velle officium,
sed & oportet velle, seu intendere finem vir-
tutis. Et sub initium ejusdem capituli, dixerat:
*non veraciter dici pudicum, qui non propter
Deum verum fidem connubii servat uxori.*

3°. Ex S. Thoma loco citato dicente, quòd 103
*malum contingat ex singularibus defectibus; bo-
num autem ex tota & integra causa.* Unde si-
ve voluntas sit ejus quòd secundum se est malum,
sub ratione boni; sive sit boni sub ratione mali,
semper voluntas erit mala. Sed ad hoc quòd sit
voluntas bona, requiritur quòd sit boni sub ra-
tione boni, id est, quòd velit bonum, & prop-
ter bonum. Et q. 73. a. 1. *Cujuslibet agentis se-
cundum virtutem intentio est, ut ipsius rationis
regulam sequatur.* Et 2. 2. q. 58. a. 1. probat
doctrinam Philosophi supra allatam.

4°. Idipsum ratione probatur, quia offi- 104
cium virtutis indifferens est ut benè vel malè
appetatur (cùm modò ex bono, modò ex ma-
lo fine appetatur, ut Augustinus ostendit loco
citato); sed actus non sumit bonitatem ab of-
ficio virtutis, ut indifferenter benè vel malè
appetibili. Solùm ergo sumit bonitatem ab of-
ficio virtutis appetito conformiter ad rationem
rectam. Hæc autem dicitur, bonum ob finem
honestum appetendum. Cùm enim bonum so-
lùm sit appetibile ut bonum, solùm est appe-
tibile, vel ut bonum delectabile, vel ut bo-
num utile ad delectationem, vel ut bonum
honestum, utileve ad illud. Atqui recta ratio
non permittit bonum appeti solùm ut delecta-
bile, vel ut utile ad delectationem. Solùm

Z 2

ergo permittit illud appeti ob bonum honestum, vel ut utile ad illud.

105 5°. Denique ut actus sit in specie determinata virtutis, debet specialiter exerceri propter honestatem propriam talis virtutis, tamquam finem, saltem intermediam. Ergo in genere dicendum, ad hoc ut actus sit in genere virtutis, necessarium esse, ut exerceatur propter bonitatem seu honestatem virtutis. Probatur antecedens: quia actus tendens in objectum, in quo variae sunt rationes honestatis, spectantes ad varias species virtutes, solum contrahit specialem honestatem illius virtutis, quae voluntas movetur ad exercendum talem actum; non vero specialem honestatem aliarum virtutum, quae voluntas hinc & nunc non movetur. Si quis enim ex solo motivo iustitiae faciat actum, qui materialiter est iustitiae & misericordiae, dando v. g. proximo indigenti rem ipsi ex iustitia debitam, quae talem praecise, non quae sublevativam indigentiae ipsius, solum exercet actum iustitiae, non misericordiae.

106 Et confirmatur: solus ille facit actum charitatis, qui facit illum propter motum charitatis, id est, propter Deum, ut omnes fatentur; patetque ex eo quod solus ille faciat actum charitatis, qui agit ex charitate, quae est virtus quae Deum diligitur propter se, & proximus propter Deum. Idem ergo proportionaliter de aliis virtutibus dicendum. Quia solus etiam ille facit actum obedientiae, temperantiae, iustitiae, &c. qui agit ex obedientia, temperantia, iustitia, &c.

107 Nec obstat Angelicus Doctor 2. 2. q. 123. a. 2. ad 2. dicens, quod martirium propter Deum perpeffum, est actus charitatis ut imperantis, fortitudinis autem ut elicentis. Quando enim martirium a fortitudine elicatur, a charitate vero imperatur, imperatur quidem ex motivo charitatis, sicut primo & principali motivo (quia ex eo elicatur tanquam fine ultimo); sed elicatur ex motivo fortitudinis, tanquam motivo proprio, & tanquam fine intermedio, id est, subordinato fini charitatis.

108 Secundò, non obstat quod ut actus sumat malitiam ab objecto, non oporteat malitiam illam intendi in se & propter se. Respondet enim S. Thomas 1. 2. q. 19. a. 7. ad 3. plus requiri ad bonum quam ad malum: siquidem bonum non est nisi ex integra causa, malum autem ex singulis defectibus. Et si ad contrahendam malitiam necesse foret illam in se & propter se intendi, nullus foret actus malus. Quia nemo intendens ad malum operatur, nec voluntas intendere potest malum sub ratione mali. Hoc ergo necesse non est; sed ad contrahendam malitiam, v. g. furti, adulterii, &c. sufficit velle liberè actum, cui malitia furti, adulterii, &c. annexa cognoscitur. Ubi verò actus volitus annexam habet multiplicem specie malitiam, eo ipso quis multiplicem specie malitiam contrahit, quo liberè vult actum, cui multiplicem illam malitiam annexam esse cognoscit.

CAPUT IX.

Definitio involuntarii, duplexque ipsius acceptio.

109 **I**nvoluntarium, propriè ac positivè sumptum, illud est, quod est contra inclinationem voluntatis: tamen involuntarium subinde minus propriè accipitur, cumque non voluntario confundatur. Quemadmodum verò voluntarium, aliud est plenè & simpliciter tale, quod scilicet voluntas absolutè & efficaciter vult; aliud semiplenè & secundum quid tale, quod voluntas solum vult ineffaciter. Sic involuntarium aliud est plenè & simpliciter tale, illud utique cui voluntas plenè, absolutè & efficaciter resistit; aliud semiplenè, & secundum quid tale, nimirum illud, cui voluntas plenè, efficaciter & absolutè non resistit, sed aliquo modo & secundum quid duntaxat.

CAPUT X.

Violentia causat involuntarium simpliciter & absolutè.

110 **V**iolentia (inquam) causat involuntarium, non qualecunque, sed plenè & simpliciter tale. Quia violentia opponitur voluntario. S. Thomas 1. 2. q. 6. a. 3. causatque motum ad quem voluntas nihil omninò confert, sed absolutè & efficaciter ei resistit. Illam proinde voluntas pati nequit in actibus suis elicitis, sed solum in imperatis, ut idem S. Doctor ait a. 3. *Duplex est actus voluntatis; unus ab ipsa elicitus, alius a voluntate imperatus. Quantum ad hos, voluntas violentiam pati potest... sed quantum ad ipsum proprium actum voluntatis, non potest ei violentia inferri. Quia fieri non potest, ut, dum volumus, non velimus.* Augustinus lib. 3. de lib. arb. c. 3. *Ligari potest invitus, quia nolens: velle autem non potest invitus, quia non potest velle, nolens velle.* Concinit Anselmus de lib. arb. c. 5.

Ad majorem hujus evidentiam, adverte, 111 tria hæc nomina, *involuntarium, coactum, violentum*, subinde quidem pro eodem accipi, propriè tamen distingui, tanquam magis & minus commune. Violentum quippe latius patet quam involuntarium & coactum: cum hæc duo solum conveniant creaturis cognoscitivis & appetitivis; violentum verò etiam inanimatis, v. g. lapidi, cui vis, non coactio inferitur, dum sursum projicitur. Nec proinde vis seu violentia esse debet contra elicitam inclinationem passivam, sed sufficit quod sit contra inclinationem, seu appetitum innatum. *Violentum* itaque est, quod procedit ab extrinseco, non solum nihil conferente, sed etiam efficaciter reluctante passivo, sive contra efficacem appetitum ipsius, sive innatum, sive elicitem. *Coactum* verò est, quod procedit ab extrinseco contra elicitam inclinationem ipsius, sive inclinatio ista rationalis sit, sive non. *Invo-*

luntarium denique, quod procedit ab extrinseco, contra rationalem inclinationem passiv.

112 Ad violentum porro, & coactum proprie dictum, Doctores passim aiunt, non sufficere, quod sit contra voluntatem inefficacem: alias matrimonium, ex gravi metu initum, utpote contra voluntatem inefficacem, foret violentum. Cum tamen nec proprie ac strictè violentum sit, nec coactum; sed late & secundum quid. Quomodo Augustinus subinde dicit, coactè fieri quod fit ex solo timore.

113 Sunt quidem qui ad violentum, proprie & strictè dictum, non requirunt, quod sit contra efficacissimam voluntatem, quæ media omnia hinc & nunc possibilia adhibeantur, ad evitandum effectum violentum; sed sufficit quod sit contra voluntatem efficacem, quæ adhibeantur media hinc & nunc moraliter possibilia, id est, quæ absque gravi periculo adhiberi possunt. Unde secundum ipsos, Virgo censetur violenter oppressa, licet ex gravi metu mortis sibi comminatæ, non adhibuerit media omnia absolute possibilia ad stuprum impediendum, quia scilicet non clamavit, à clamando prohibita per comminatam sibi alioqui mortem, quia non tenebatur cum periculo mortis clamare: dummodò nec interius ullo modo consentiat, sed plenè dissentiat; nec exterius appet corpus ad voluntatem stupratoris (quod ne quidem metu mortis potest) sed & manibus & pedibus & reliquo corpore resistat, quantum potest. Verùm hoc refutabimus to. seq. ad sextum Decalogi præceptum.

CAPUT XI.

Metus non causat involuntarium simpliciter, sed secundum quid. Nec tamen hoc univèrsim est verum.

114 **M**etus est instantis vel futuri periculi causam mentis trepidatio l. 1. ff. de eo quod metus causa sit. Duplex est, gravis & levis. Gravis est metus, quo certò vel probabiliter timetur grave malum, v. g. mors, atrox cruciatus, mutilatio, dehonestatio per stuprum, servitus, exilium, carceris diuturnitas, gravis infamia, totalis vel notabilis amissio bonorum temporalium, vel quodcumque aliud malum, quod vel absolute, vel respectivè ad personam talis ætatis, vel sexus, iudicio prudentum, reputatur formidabile & magnum, sive interim ejusmodi malum timeatur sibi, sive parentibus, uxori, filiis, fratribus, vel aliis, tam arcto amicitie vinculo conjunctis, ut malum ipsorum reputetur proprium. Qui quidem metus appellari solet *justus, probabilis, & cadens in constantem virum*. Levis (qui & vocari solet *injustus, improbabilis, & cadens in virum inconstantem*) est, quo timetur leve malum, vel grave quidem, sed facile impediibile, vel ex levi, non ex probabili fundamento.

Uterque metus dupliciter se habere potest ad actionem vel passionem, concomitanter

scilicet & casualiter, Concomitanter se habet, quando non est causa movens, seu excitans voluntatem ad actionem vel passionem, sed eam merè concomitatur; & tunc actio vel passio non dicitur accidere *ex metu*, sed *cum metu*. Casualiter verò se habet, quando est causa movens & excitans voluntatem, &c. & tunc actio vel passio dicitur accidere *ex metu*, seu *per metum*, & *propter metum*. Et quidem dum actiones, quæ ex metu fiunt, nullam aliam bonitatem habent, nisi medii utilis ad fugiendum malum quod timetur, metus est earum causa unica & totalis, ut in casu projectionis mercium in mare ad vitandum naufragium. Dum verò actiones aliam habent bonitatem, & amabilitatem, quàm medii ad vitandum malum quod timetur, metus non semper est earum causa unica & totalis, sed tunc solum, cum voluntas hinc & nunc non moveatur ab ulla alia bonitate, sed ex sola mali istius apprehensione. Quo proinde casu illa alia bonitas, amabilitatque, ad præsentem voluntatem perinde se habet, ac si non esset: cum à præsentem voluntatem non magis attendatur, nec magis ipsam excitet aut moveat, quàm si non esset; sed ad eam merè per accidens, materialiter & concomitanter se habeat.

Metus itaque non eo modo causat involuntarium, quo violentia; cum non causet involuntarium simpliciter & absolute, sed voluntarium. Quod enim ex metu fit, est simpliciter voluntarium: cum voluntas ex prævia deliberatione, spectatis omnibus, efficaciter velit & faciat; id quod ex metu facit, sive id faciat ex metu tamquam causam unicam & totalem, sive non tamquam causam totalem, sed partialem. Quamvis enim id quod facit ex metu, tamquam causam unicam & totalem, secundum se consideratum, non sit voluntarium, absolute tamen hinc & nunc eligitur & efficitur à voluntate tamquam impeditivum mali; quod timetur. Et ideo si quis bene consideret, videbit quod ea quæ per metum aguntur, magis sunt voluntaria quàm involuntaria (ait S. Thomas 1. 2. q. 6. a. 6.) Sunt enim voluntaria simpliciter, involuntaria autem secundum quid: Unumquodque enim simpliciter esse dicitur, secundum quod est in actu; secundum quod autem est in sola apprehensione, non est simpliciter, sed secundum quid. Cum autem actus in singularibus sint; singulare autem, in quantum hujusmodi, fit hic & nunc... id quod fit, est in actu, secundum quod est hic & nunc, & sub aliis conditionibus individuans. Atqui quod fit ex metu, est voluntarium, in quantum est hic & nunc. Unde manifestum est, quod simpliciter voluntarium est.

Et confirmatur ratione exemploque D. Bernardi lib. de grat. & lib. arb. c. 12. quia velle plenè convincimur, quod non fieret, si nollemus. Cogebatur Christianus negare Christum, & negavit quidem dolens; non tamen nisi volens. Volebat nimirum gladium vitare ferientis; atque illa talis voluntas, in ipso præsidens, os aperiebat; non gladius, qui foris apparebat.

Addendum nihilominus cum S. Thoma loco citato, Philosophoque, & Gregorio Nysseno apud ipsum, voluntarium illud, causatum ex metu, ut plurimum, non semper mixtum esse involuntario secundum quid, tunc scilicet, cum in voluntate agente, vel omitteute quidpiam ex metu, præexistit, & moraliter, saltem in habituali cordis præparatione, seu dispositione, adhuc permanet affectus in actum, oppositum ei qui per merum agitur, vel omittitur, v. g. ad conservandum merces, quæ per naufragii metum in mare projiciuntur, ad retinendum pecuniam, quæ per metum latroni traditur, &c. Tunc enim id quod per merum agitur, vel omittitur, agitur vel omittitur contra permanentem illum affectum, actioni vel omissioni illi resistentem, licet inefficaciter tantum. Igitur actio illa, vel omissio, est quidem absolute & simpliciter voluntaria; est tamen secundum quid involuntaria, utpote contra inefficacem illam inclinationem seu affectionem voluntatis.

118 Istud tamen involuntarium per se formaliter non provenit ex metu (utpote per se formaliter nullam causante voluntatem, contrariam ei quæ causatur & excitatur per metum); sed ex præexistente, & moraliter adhuc permanente contrario illo affectu: nec proinde metus proprie & per se causat involuntarium, etiam secundum quid; sed eatenus tantum dicitur causare involuntarium, quatenus causat actum, qui est involuntarius, non ratione metus, sed ratione contrarii illius affectus, qui permanere supponitur, utpote quo seposito, voluntarium ex metu mixtum non foret involuntario secundum quid. Unde quia contrarius ille affectus non semper reperitur in agente, vel omitteute quidpiam ex metu, non omne quod per metum agitur vel omittitur, agitur vel omittitur involuntariè secundum quid, ut patet in puella ardentè exoptante matrimonium cum Titio, à quo (istius affectus nescio) per metum deinde excitatur ad matrimonium ipsi promittendum. Tunc enim promissio ex metu fit, sine ullo voluntatis renisu: cum matrimonium promissum ipsi secundum se non displiceat, sed placeat. Patet etiam in Philosopho illo qui alterum pecunià sic exuerat, ut pecuniam submergeret, ne ab ea submergeretur. Qui si cum ea animi dispositione, pecuniam in mare, metu naufragii, projecisset, voluntariè sine ulla involuntariè admixtione projecisset. Patet denique in justo, non habente affectum ullum ad peccatum, qui, si detestetur illud ex metu gehennæ, nullo modo detestatur illud involuntariè, etiam secundum quid; uti nec peccator, qui partim detestatur illud ex timore gehennæ, partim ex imperfecto Dei propter se amore, quo exiit affectum ad peccatum secundum se.

119 Cæterum communis illa doctrina Philosophorum, quod ea quæ aguntur ex metu, mixta sunt ex voluntario & involuntario (uti cum Philosopho in 3. Ethic. tradit S. Thomas 1. 2. q.

6. a. 6. & apud ipsum Gregorius Nyssenus, seu (ut alii) Nemesius, & Damascenus l. 2. de fide c. 24. post Augustinum aliosque Patres) sicut univèrsim ac sine exceptione ab ipsis traditur, sic univèrsim vera est, de omnibus quæ contra aliquid, secundum se prædilectum, aguntur ex metu mali extrinseci, tamquam motivo unico & adæquato. Quodcumque enim contra rem secundum se prædilectam quis agit purè ex timore, & nulla alia ex causa, agit contra præexistentem illum affectum, saltem in habituali voluntatis dispositione moraliter adhuc permanentem, ac per consequens actioni illi resistentem: agit ergo contra resistentiam voluntatis, quamvis inefficacem: atque aded cum involuntariè admixtione, repugnantiæque voluntatis, quæ nollit facere, nisi metu cogetur. Quod verò agat contra præexistentem illum affectum, moraliter adhuc modo dicto permanentem, demonstratur, quia præexistens ille affectus tamdiu manet, saltem in habituali voluntatis dispositione, quamdiu non abjicitur per affectum contrarium. Manet enim quamdiu non retractatur; non retractatur autem nisi per affectum contrarium, ut patet in affectu ad peccatum, seu desiderio peccandi, de quo S. Augustinus l. 2. contra adversarium legis & prophet. dicit, quod desiderium peccandi non excluditur, nisi contrario desiderio rectè faciendi. Sed in eo qui purè ex timore mali extrinseci, & nulla alia ex causa, agit contra rem secundum se prædilectam, eliciendo v. g. actum displicentiæ, nullus est affectus contrarius præexistenti dilectioni illius secundum se: cum enim præexistens illa dilectio rei secundum se, sit complacentia & volitio rei secundum se, sola displicentia & nolitio illius secundum se, illi contrariatur (neque enim volitio & nolitio, complacentia & displicentia, &c. ejusdem rei, quomodocumque spectatæ, ad invicem contrariantur, sed solum volitio & nolitio, complacentia & displicentia, &c. ejusdem rei, eodem modo spectatæ, uti notum est ex legibus oppositorum & contrariorum); nolitio verò & displicentia illius purè ex timore, & nulla alia ex causa, non est nolitio & displicentia illius secundum se, sed alio modo, sive sub alia ratione consideratæ: cum nolitio & displicentia illius purè ex timore, sine ullo alio motivo, sit nolitio & displicentia illius, præcisè ut est inductiva mali extrinseci, quod timeatur. Neque enim aliâ ratione displicet ei, qui ad displicentiam non movetur alio motivo, quàm timoris istius mali. Alia verò est ratio, seu consideratio rei secundum se; alia ratio ejusdem, secundum quod est inductiva mali extrinseci, ut per se patet: cum prior consideratio sit consideratio illius in ratione, quæ ipsi competit prius naturâ, quàm mali istius sit inductiva: prius enim naturâ res consideratur in ordine ad se, quàm consideretur in ordine ad effectum extrinsecum. Dum ergo res illa non displicet aliâ ratione, sive sub alio motivo, quàm quatenus inde quis sibi timet malum

malum extrinsecum, non displicet secundum se, sed secundum considerationem naturam posterioriorem dumtaxat.

120 Et ideo juxta S. Thomam citatam q. 6. a. 7. ad 2. quodcumque res secundum se prædicta, abjicitur ex solo timore mali extrinseci, & nulla alia ex causa, non abjicitur præexistens ille affectus erga rem illam secundum se consideratam: istud enim discriminis S. Doctor ibi statuit inter id quod agitur ex solo timore, & id quod agitur ex concupiscentia, quod in eo qui per metum aliquid agit (& nulla alia ex causa) manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur secundum quod in se consideratur (quæ non maneret, si præexistens ille affectus sic abjiceretur, ut nullo modo amplius maneret); sed in eo qui aliquid agit per concupiscentiam, sicut est incontinenti, non manet prior voluntas, quæ repudiabat illud quod concupiscitur; sed mutatur ad volendum id, quod prius repudiabat. Et ideo quod per metum agitur, quodammodo est involuntarium; sed quod per concupiscentiam agitur, nullo modo. Nam incontinenti concupiscentia agit contra id quod prius proponebat; non autem contra id quod nunc vult; sed timidus agit contra id quod etiam nunc secundum se vult.

121 Quid clarius? Pro majori tamen claritate, amplius declaratur exemplo projectionis mercium in mare. Nam qui ex metu naufragii, & nulla alia ex causa, merces abjicit, quas prius secundum se amabat, non ideo abjicit affectum erga merces illas, secundum se consideratas: Ideoque licet illas voluntarie abjiciat, non tamen sine admixtione involuntarii, & repugnantia voluntatis, ob præexistentem, qui manet, affectum erga illas, secundum se consideratas. Idem igitur accidit in omni casu, quo res, secundum se prædicta, abjicitur pure ex metu, nullaque alia ex causa. Ob eandem rationem.

122 Nam quod aliqui dicunt, esse quidem eandem rationem in omnibus, quæ sic ex metu fiunt, ut nullam habeant bonitatem & amabilitatem, nisi medii conducentis ad vitandum malum quod timetur, ut in casu illo projectionis mercium; secus, in iis quæ sic ex metu fiunt, ut aliam habeant bonitatem secundum se amabilem: nihil facit ad ostendam rationem diversam, quæ, in casu nostræ hypotheseos, diversam de his & illis postulet Philosophiam. Nihil enim refert, an actio, quæ fit ex metu, aliam habeat, vel non habeat bonitatem, quam medii conducentis ad vitandum malum quod timetur: si equidem voluntas ista aliam bonitatem hinc & nunc non magis moveatur, nec magis eam attendat, quam si non esset; sed merè per accidens & materialiter se habeat. Ita verò esse in hypothesei assertionis nostræ, in qua voluntas alio motivo non movetur, quam timoris v. g. pœnæ, patet ex dictis num. 113.

123 Nihil etiam facit, quod alii addunt, affectum præcedentem abjici per timorem sequen-

tem, quando malum quod timetur, v. g. infernus, vitari non potest, nisi affectus ille abjiciatur. Ita verò esse in casu quo peccatum v. g. displicet ex metu inferni; secus, in casu quo merces displicet ex metu naufragii; in quo ad vitandum naufragium, necesse non est abjici affectum ad merces, sed ipsas dumtaxat merces. Sic enim, vel non fit necesse, ad vitandum malum quod timetur, abjicere affectum ad rem aliquam secundum se sumptam; equidem affectus ille nunquam abjicitur, nisi per affectum ipsi contrarium; ut vidimus num. 118. nunquam ergo abjicitur ex solo timore mali extrinseci, quo voluntas secundum se non odit nec averfatur rem secundum se prædictam, sed solum eam odit & averfatur ut causam istius mali. Sola namque averfio à re secundum se, contraria est præcedenti conversioni ad illam secundum se; solum odium illius secundum se, contrarium est amori illius secundum se; sola nolitio & displicentia illius secundum se, contraria est volitioni & complacentiæ illius secundum se. Displicentia verò, nolitio, odium & averfio rei secundum se, est displicentia, nolitio, odium & averfio rei secundum aliam rationem & motivum, quam pure ob motivum timoris mali extrinseci, ut vidimus ibidem. In omni ergo casu, in quo vitari nequit malum quod timetur, nisi præexistens erga rem, secundum se spectatam, affectus abjiciatur, adhuc nihilominus philosophandum, prout in casu projectionis mercium, quamdiu voluntas, à displicentia rei quatenus est inductiva mali extrinseci (quomodo & non aliter displicet ei, qui ad displicentiam non movetur alio motivo quam timoris istius mali) non transit ad displicentiam illius secundum se, ac proinde sub alia ratione & motivo, quam timoris antedicti. Neque enim necessitas, v. g. abjiciendi affectum peccati secundum se, ad vitandum infernum, facere potest ut affectus peccati secundum se abjiciatur, nisi peccatum secundum se odio habeatur; qualiter nequit odio haberi, ex solo motivo timoris inferni; sed necesse est ut id ex alio motivo fiat, utque proinde voluntas aliud sibi proponat motivum, si velit efficaciter timere vitareque infernum. Ex qua doctrina suo loco (Deo dante) demonstrabimus insufficientiam Attritionis pure formidolosa, ad justificationem in Sacramento Pœnitentiæ.

CAPUT XII.

Concupiscentia non causat involuntarium. Si tamen sit antecedens, per se loquendo, minuit voluntarium perfectum, auget imperfectum.

Concupiscentia proprie est in appetitu sensitivo, inquit S. Thomas. 1. 2. q. 30. a. 1. estque proinde motus appetitus sensitivi, tam irascibilis, quam concupiscibilis, sive in sensibile bonum, sive in malum, excepto motu timoris, de quo antè. Duplex est, antece-

dens & consequens. Antecedens est, quæ cum voluntaria non sit, voluntatem excitat & inclinat ad volendum. Consequens, est illa quam voluntas excitat ad ferventiùs, vel delectabiliùs optandum, estque proinde voluntaria.

125 Et concupiscentia quidem consequens, nec causat involuntarium, nec auget, aut minuit voluntarium: cum sit posterior actu voluntatis. Quòd si quando, à voluntate excitata, magis accendat ipsam voluntatem, respectu istius voluntatis magis accensæ, quæ talis, jam non habet rationem consequentis, sed antecedentis. Sed neque concupiscentia antecedens causat involuntarium positivè & propriè dictum, ut patet ex discrimine inter concupiscentiam & timorem n. 119. ex S. Thomæ allato. Subinde tamen adeò vehemens est, ut tollat voluntarium, & hoc sensu causat involuntarium negativè, id est, non voluntarium, ut patet in iis, qui tam forti abticipiuntur passione libidinis, vel iræ, ut passio in ipsis omninò absorbeat rationem, ad insaniamque quamdam redigat hominem. Quamdiù tamen concupiscentia antecedens non absorbet rationem, auget quidem voluntarium imperfectum, sed per se loquendo, minuit voluntarium perfectum. Auget imperfectum, quia (ob summam animi cum corpore societatem) facit ut voluntas, majori cum impetu, vehementiùs feratur in objectum, juxta illud S. Thomæ 1. 2. q. 77. a. 6. ad 3. *Motus voluntatis est intensior ex passione incitatus.* Quod de voluntate imperfecta ab ipso intelligi, denotant verba immediate sequentia: *Non tamen ita est voluntatis proprius, sicut si solâ ratione moveretur ad peccandum.* Quod est dicere, non esse intensiorem, in quantum voluntas agit ut voluntas, id est, ex ratione prædominante & imperturbata; sed in quantum agit ut natura, id est, in quantum ad agendum magis aliunde agit, quàm seipsam ex ratione agit. In quantum enim voluntas agit à concupiscentia antecedente, agit aliunde, modo quasi brutali, non à seipsa, modo humano. Et ideò concupiscentia antecedens minuit voluntarium perfectum; utpote quod tanto perfectius est, quanto ex perfectiori judicio, rationeque magis prædominante & imperturbata procedit, & quanto magis voluntas agit, quàm agitur. Agens verò ex concupiscentia antecedente, magis agitur, quàm agit, agitque ex judicio minus perfecto, atque ex ratione minus prædominante, &c. Quemadmodum enim ex Philosopho dicit S. Thomas 2. 2. q. 142. a. 2. *concupiscentia non audit rationem.* Et propterea 1. 2. q. 77. a. 6. docet concupiscentiam antecedentem diminuire peccatum: *Si igitur accipiatur passio secundum quod præcedit actum peccati, sic necesse est quòd diminuat peccatum.* Actus enim in tantum est peccatum, in quantum est voluntarius, & in nobis existens. Esse autem aliquid in nobis dicitur per rationem & voluntatem. Unde quanto ratio & voluntas ex se aliquid agunt, non ex impulsu passionis, magis est voluntarium, & in

nobis existens. Et secundum hoc passio minuit peccatum, in quantum minuit voluntarium. Passio autem consequens voluntatem, non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati. Et sic verum est, quòd quanto aliquis majori libidine vel concupiscentiâ (consequente) peccat, tanto magis peccat. Quod S. Doctor tradit de voluntario in malis, ad 3. applicat voluntario in bonis: *dicendum quòd bona passio, consequens judicium rationis, augmentat meritum; si autem præcedat, ut scilicet homo magis ex passione quàm ex judicio rationis moveatur ad bene agendum, talis passio diminuit bonitatem & laudem actus.*

Dixi quòd concupiscentia antecedens per se loquendo minuit voluntarium perfectum: per accidens enim fateor fieri posse quòd non minuat illud, ut si causalitas concupiscentiæ, rationisque & judicii obnubilatio elidatur per affusum divini luminis radium, quo dissipentur nebule, alioqui obnubilantes intellectum. Notat verò S. Doctor ibidem a. 7. quòd passio quandoque est tanta, & usque adeò obnubilans intellectum, quòd totaliter auferat usum rationis, sicut patet in his, qui propter amorem vel iram insanunt. Et tunc si talis passio fuerit ab initio voluntaria, imputatur actus ad peccatum: quia est voluntarius in sua causa. Si verò causa non fuerit voluntaria, sed naturalis (puta cum aliquis agritudine, vel aliâ hujusmodi causâ incidit in talem passionem, quæ totaliter auferat usum rationis) actus redditur omninò involuntarius, & per consequens totaliter à peccato excusatur. Quandoque verò non est tanta, quòd totaliter intercipiat usum rationis, &... talis passio non totaliter à peccato excusat.

Ex omnibus porrò passionibus nulla est quæ judicium rationis adeò obnubilet, voluntatemque ad se vehementiùs pertrahat, quàm passio iræ. De qua S. Thomas 1. 2. q. 46. a. 5. docet, quòd *habitudinem naturalem... quæ est ex complexione, magis de facili sequitur ira, quàm concupiscentia, vel aliqua alia passio.* Est enim homo dispositus ad irascendum, secundum quod habet cholericam dispositionem. Cholera autem inter alios humores citius movetur. Assimilatur enim igni. Et ideò magis est in promptu, ut ille qui est dispositus secundum naturalem complexionem ad iram, quòd irascatur, quàm de eo qui dispositus est ad concupiscendum, quòd concupiscat. Et propter hoc Philosophus dicit in 7. Ethic. quòd *ira magis traducitur à parentibus in filios, quàm concupiscentia.* Et ideò 2. 2. q. 56. a. 4. eandem doctrinam repetens, dicit quòd *ira magis est veniâ digna. Quia quòd provenit ex naturali corporis dispositione, magis est veniâ dignum.*

Ob eandem quoque rationem, tresque alias, quas ibidem adjungit, docet concupiscentiam ex parte passionis esse irâ turpiorem: *Motus concupiscentiæ habet majorem inordinationem quàm*

quam motus ira. Nec tamen ideo ira est sine culpa: cum domabilis sit per gratiam (ut eleganter ostendit Augustinus serm. 4. de verb. Dom.) sicut omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentium, & ceterorum (teste Apostolo Jacobo) ab homine domabilis est per naturam.

CAPUT XIII.

Habitus & consuetudo non diminuit, sed auget voluntarium.

129 **T**amet si magna sit inter passionem & habitum differentia, uti proximè videbitur; doctrinæ tamen affinitas postulat, ut posteaquam de passione & concupiscentia egimus, aliquid de habitu dicamus. Illud verò pro indubitato tenendum, quòd habitus, seu virtutis, seu vitii, non diminuat, sed potius auget voluntarium & liberum. Tamet si enim, cum ad perfectionem venerit, necessitatem quamdam inducat ad id ad quod inclinatur; non tamen necessitatem involuntariam, & libertati præjudicantem, sed voluntatem libertatemque firmantem & perficientem. Quia, ut angelicè Doctor Angelicus l. 3. contra Gent. c. 138. est duplex necessitas. Quedam coactionis; & hæc laudem virtuosorum actuum diminuit, quia voluntario contrariatur: coactum enim est, quod est voluntati contrarium. Est autem quadam necessitas ex interiori inclinatione procedens; & hæc laudem virtuosorum actus non minuit, sed auget: facit enim voluntatem magis in se tenere in actum virtutis. Patet enim quòd habitus virtutis, quanto fuerit perfectior, eo vehementius facit tenere in bonum virtutis, & minus ab eo deficere. Quòd si ad finem perfectionis deveneri, quamdam necessitatem infert ad bene agendum, sicut est in beatis, qui peccare non possunt. Nec tamen propter hoc aut libertati aliquid deperit, aut actus bonitatis. Sibi ipsi namque voluntas necessitatem illam facit, eaque seipsam firmat in bono, vel in malo, per vehementem affectum suum habitualem, quo inclinatur in illud. Nihil quippe aliud est habitus, nisi vehemens voluntatis affectus, seu inclinatio habitualis in actum, cuius est habitus. Eaque inter passionem & habitum differentia est, quòd (ut docet S. Thomas 1. 2. q. 78. a. 4. ad 2.) impulsio que est ex passione, est quasi ex exteriori defectu respectu voluntatis; sed per habitum inclinatur voluntas quasi ab interiori. Quasi scilicet, ut idem S. Doctor ait ibidem a. 2. in corp. unicuique habenti habitum, est per se diligibile id quod est ei conveniens secundum habitum: quia scilicet sit ei quodammodo connaturale, secundum quod consuetudo & habitus vertitur in naturam; siquidem, ut vulgò dicitur, consuetudo est altera natura, quam sibi utique voluntas facit actibus suis, dum iis habitum acquirit. Unde quod voluntas ex habitu facit, ex seipsa, sive ex propria inclinatione facit, sive ex inclinatione quam sibi naturalem fecit. Tanto proinde magis ex seipsa, quanto magis ex

Tom. I.

habitu: quia tanto magis ex intrinseca naturalique inclinatione, quam sibi fecit. Tanto ergo magis ab intrinseco, tanto magis ex seipsa movetur. Et ideo tanto magis voluntariè, tanto magis liberè.

Itam ob causam S. Thomas 2. 2. q. 156. a. 130 3. docet, habitum vitii conferre ad augmentum peccati: quia peccatum (secundum Augustinum) præcipue in voluntate consistit: voluntas enim est quæ peccatur, & rectè vivitur. Et ideo ubi est maior inclinatio voluntatis ad peccandum, ibi est gravius peccatum. In eo autem qui peccat ex habitu, maior est inclinatio voluntatis ad peccandum, ut patet ex proximè dictis; patetque ampliùs ex eo quòd voluntas peccantis ex habitu inclinatur ad peccandum ex propria electione, que procedit ex habitu per consuetudinem acquisito. Ex quo ibidem concludit, quòd intemperatus, id est, peccans ex habitu intemperantiæ, multo deterius peccat, quam incontinens, id est, peccans ex passione seu concupiscentia. Tum quia in eo qui est incontinens, voluntas inclinatur ad peccandum ex aliqua passione, non ex propria electione. Tum quia passio cito transit, habitus autem est qualitas difficilè mobilis: inde est quòd incontinens statim pœnitet, transiente passione. Quod non accidit de intemperato; quinimò gaudet se peccasse, eo quòd operatio peccati est sibi facta connaturalis secundum habitum. Unde de his dicitur Prov. 2. quòd lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.

Quod confirmat 1. 2. q. 78. a. 2. quia quis 131 quis peccat ex habitu, peccat ex certa malitia: quandoque aliquis utitur habitu vitioso, necesse est quòd ex certa malitia peccet: quia scilicet peccat ex electione (sic ut electio in ipso sit primum principium peccati) in quo peccans ex malitia differt ab eo qui peccat ex passione: ille enim qui peccat ex passione, peccat quidem eligens, sed non ex electione: quia electio in eo non est primum peccati principium; sed inducitur ex passione ad eligendum id, quod extra passionem existens non eligeret; sed ille qui peccat ex certa malitia, secundum se eligit malum, ait ibidem a. 4. ad 4. quia (uti dixerat a. 3.) ipse voluntas ex seipsa movetur ad malum eligendum. Manifestum verò est quòd gravius peccet, qui ex certa malitia peccat, quam qui ex passione: quia (ut prosequitur a. 4.) in ipso motu peccati est magis proprius voluntati, que ex seipsa in malum movetur, quam quando ex passione peccatur, quasi ex quodam extrinseco impulsa ad peccandum.

Inaniter proinde se excusant peccatores habituali, quasi habitus quem voluntariè contraxerunt, ob illam quam infert peccandi velut necessitatem, aliquid inferat præjudicium, vel diminutionem libertatis. Quia (præter hæcenus dicta) si habitus, seu vitii seu virtutis, aliquid inferret præjudicium vel diminutionem libertatis; quo peior quis fieret, eo excusabilior; & quo magis per habitum radicitus atque firmatus in malo, eo minus argui-

A a

bilis de peccato; utpote eo minus liber. Similiter ex adverso, quanto magis in virtute quis proficeret, tanto minus meritum acquireret (eo quod tanto magis in homine crescat habitus virtutis, quanto magis in virtute proficit: secundum vanam habitus virtutis foret diminutio libertatis: ergo diminutio meriti.) Hoc autem manifestè est falsum; utpote ex quo consequens esset, minus mereri illos qui maxima in dies accumulunt incrementa meritorum, qui utique pervenerunt ad culmen perfectionis, à Mellifluo Doctore sic descriptum serm. 3. in Cantica c. 1. *Qua anima semel à Domino didicit & accepit intrare ad seipsam, & in intimis suis Dei presentiam suspirare, & quærere faciem ejus semper... talis anima nescio an vel ipsam gehennam ad tempus experiri horribilius pœnalisve ducat, quam post spiritualis studii gustatam semel suavitatem, exire denuò ad illecebras, vel potius ad molestias carnis, sensuumque inexplebilem repetere curiositatem.* Et à D. Gregorio l. 7. Moral. c. 6. *Sancti viri, cum aternitatis desideris anhelant, in tantam altitudinem vite se subleuant, ut audire jam que mundi sunt, grave sibi ac deprimens pondus credant: valde namque insolens atque intolerabile estimant, quidquid non illud sonat, quod amant.*

CAPUT XIV.

Ignorantia prorsus antecedens, & involuntaria, causat involuntarium simpliciter.

133 Ignorantia est privatio scientiæ in subjecto incapaci. Per ultimas particulas distinguitur à nescientia, quæ verificatur etiam in subjecto incapaci scientiæ. Multiplex est, scilicet ignorantia juris, facti, & pœnæ. Antecedens, consequens, concomitans. Vincibilis & invincibilis. Levis, lata & affectata.

134 *Ignorantia juris*, est quæ ignoratur lex vel præceptum; vel obligatio, v. g. jejunii tali vel tali die. Et hæc pro diversitate legum, alia est ignorantia juris naturalis, alia juris positivi, divini vel humani. *Ignorantia facti*, est quæ ignoratur substantia, vel aliqua circumstantia, ejus quod fit, & ratione cujus factum suum præcipitur vel prohibetur, v. g. quod comeditur esse carnem, vel esse diem abstinentiæ. *Ignorantia pœnæ*, est quæ ignoratur pœna annexa facto, quod scitur esse prohibitum, v. g. excommunicatio annexa percussioni Clerici.

135 *Ignorantia antecedens*, vel talis dicitur respectu operis, vel respectu voluntatis, vel respectu utriusque. Antecedens respectu operis, illa est quæ causa est cur fiat opus, quod aliàs non fieret. Causa (inquam) per modum removens prohibens, pro quanto removel scientiam, quæ habitâ opus non fieret. Antecedens respectu voluntatis, est quæ sic antecedit actum voluntatis, ut nullo modo voluntaria sit, seu directè vel indirectè causata à volun-

tate. Antecedens respectu utriusque, illa est quæ est causa involuntaria operis, aliàs non futuri. Exemplum est in tegulario, qui, post debitam præcautionem, regulam projiciendo, occidit ignoranter amantissimum filium.

Ignorantia consequens, solet dici talis respectu voluntatis: solet enim definiti illa, quæ directè vel indirectè voluntaria est, sive causata à voluntate. Exemplum est in eodem tegulario, qui, sine debita præcautione, regulam projiciendo, ignoranter occidit proximum.

Ignorantia concomitans, propriè non dicitur talis, nisi respectu operis, cum sit antecedens respectu voluntatis. Est enim illa, quæ nec directè nec indirectè voluntaria est, neque causa operis; utpote quod adhuc fieret, si ignorantia illa non esset. Exemplum est in venatore, qui putans in sylva occidere feram, ignoranter occidit inimicum, adhuc occisurus, si scivisset.

Ignorantia invincibilis, est illa quæ superari non potest adhibitâ eâ diligentia, quæ moraliter potest & debet adhiberi. Semper est antecedens respectu voluntatis (cum nullo modo voluntaria sit); sed non respectu operis, nisi sit causa ipsius.

Ignorantia vincibilis, est illa quæ superari potest adhibitâ diligentia, quæ moraliter potest & debet adhiberi. Idèdque voluntaria est directè vel indirectè. Et directè quidem voluntaria dicitur ignorantia affectata. Quæ verò solum voluntaria est indirectè, vel est lata vel levis. Nec ad eam necessaria est actualis advertentia, seu cogitatio obligationis inquirendi veritatem; sed sufficit virtualis, consistens in eo quod quis possit & debeat ad eam advertere, culpaque ipsius sit, quod actu non advertat, ut postea videbitur.

Ignorantia affectata, illa est, quæ quis ex proposito vult ignorare, vel ob discendi tardium, vel ob superbiam, quia non vult ab aliis doceri; vel ob malitiam, ut liberius & sine conscientiæ remorsu peccet; vel ut excusationem habeat in peccatis suis; vel ne ex conscientie stimulo, cogatur respicere, & facere quod non vult facere. Affectata proinde est ignorantia eorum, qui datâ operâ, non frequentant conciones, ne audiant prædicari illicitum quod agere volunt; vel datâ operâ petere nolunt consilium, super re, de qua dubitant, ne fortè ab ea abstinere debeant; vel qui bonum suggerenti consilium, oggerunt, *Ne facias mihi hæc de re scrupulum.* De tali ignorantia Psal. 37. dicitur: *Noluit intelligere ut bene ageret.* Eâ laborabant impii, qui dixerunt Deo: *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Unde est ignorantia omnium pessima, signumque reprobationis (nisi Dominus extraordinariè misereatur); scriptum est enim: *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.*

Ignorantia lata, seu *crassa & supina*, est quæ provenit ex notabili negligentia addiscendi addiscenda: ita ut ad discendum & sciendum,

nulla; vel ferè nulla moraliter adhibita sit diligentia.

Ignorantia levis, quam nonnulli *stricte vincibilem* appellant, est quæ non provenit ex notabili, sed ex levi negligentia addiscendi addiscenda: ita ut licet quis diligentiam tantam non adhibuerit, quantam debuit, non defecerit tamen notabiliter à diligentia debita.

141 Paulò aliter Tamburinus l. 2. in Decal. c. 1. §. 7. dicit, ignorantiam levem esse, quando quis adhibuit diligentiam mediocrem & sufficientem, sed non „ tantam quantam in summo rigore potuit. Ubi „ (inquit) „ levis „ culpa supponitur. „ Sed cur Author iste, aliàs tam indulgens, hinc tam rigidus? cur culpam supponit, ubi diligentia mediocris ac sufficiens adhibita est? non enim adstricti sumus ad diligentiam extremam, sive in rigore summam, sed ad mediocrem tantum & sufficientem.

142 Quanta verò diligentia in obligationibus nostris investigandis requiratur & sufficiat? alia statui nequit generalis regula, nisi quòd ea diligentia adhibenda sit, quæ, juxta rerum addiscendarum gravitatem & difficultatem, humano modo adhiberi solet à prudentibus; major utique, vel minor, prout magis vel minus momentosæ, difficilesque fuerint: major ubi agitur, quàm ubi non agitur de notabili damno tertii; major ubi de vita, quàm ubi de solis fortunæ bonis agitur, &c. Ita Doctores communiter.

143 Qua in re meritò à SS. Patribus arguuntur, qui minorem gerunt sollicitudinem investigandi necessaria ad salutem animæ, quàm necessaria ad salutem corporis, &c. In quos quadrat ista Hieronymi querela in epist. ad Demetriad. *Celerem habitura res finem sine fine queruntur: nos calesces divitiis immortalis honoris pigra quòdam dissimulatione negligimus.* Et Laurentii Justiniani de obed. c. 21. *Ego dico, quòd seculares viri, solum temporalia sectantes, surgent in judicio cum servis Dei, redargutioneque illos esse dignos ostendent, tamquam sollicitudine & affectione inferiores se, in eoque innatae rationis contemptores.* Quia, ut prosequitur in Festo SS. Innocentium: *Nomen innata clamat ratio, & usus docet, ut tanto sollicitius res unaquaque queratur, quanto plurius esse deprehenditur? Aurum videmus preponi argento, argentum plumbo, &c. & hec unde? nisi quia plurius aestimantur.* Haud dubium quin hac de causa innumeri projiciantur in tenebras exteriores: quia *hanc sententiam* (inquit Augustinus serm. 102. de tempore, seu potius Cæsarius serm. 15.) *accepturi sum, qui majorem de corpore, quàm de anima sollicitudinem gerunt.*

144 Juxta SS. itaque Doctores perspicuum est, in investigandis obligationibus, salutem animæ concernentibus, diligentiam adhibendam, si non tantam quantam seculares adhibent avari, vel qui ex secularibus habentur prudentissimi (nec enim præcipitur ut sumus prudentissimi, sed prudentes, nec ad extremam tene-

Tom. I.

mur diligentiam) saltem quantam pro qualitate negotiorum adhibent, qui communiter habentur prudentes.

Supereft ut videamus, an & quæ ignorantia causet vel non causet involuntarium? Et ignorantia quidem antecedens, tam respectu operis, quàm respectu voluntatis (quæ à nonnullis dicitur invincibiliter antecedens) causat involuntarium simpliciter, ut dicit S. Thomas 1. 2. q. 6. Cum enim ipsa incausata sit à voluntate, ipsi est *causa volendi & agendi*, quòd aliàs non veller, nec ageret (ait S. Doctor ibidem): facit ergo voluntatem velle & agere contra efficacem dispositionem, quæ virtualiter, vel saltem habitualiter sic affecta est, ut non compatiatur voluntatem ejus quòd de facto vult, nisi per accidens, ob defectum scientiæ, quæ præsentem, eam non compatetur, sed prius excluderet; sicque meritò dicitur causare involuntarium simpliciter, per modum removens prohibens, causando voluntarium secundum rationem scitam, quòd (attentà præsentem illà animæ dispositionem) est simpliciter involuntarium secundum rationem ignorantiam.

Indicium verò aliquod, quòd quidquam factum sit involuntariè modo dicto, est dolor ac tristitia concepta statim atque ignoranter factum rescitur: quia, ut Philosophus ait 3. Ethic. 1. *qui ob ignorantiam quidpiam agit, si ipsum poenitet, invitus fecisse videtur.* Non idèò tamen doloris ac tristitiæ defectus universim arguit ignorantiam concomitantem fuisse, non antecedentem.

Accesserit quippe vir justus ad non suam, putans invincibiliter suam, non accessurus si scivisset, quia peccare noluisse, ex hoc quòd postea rescit non doleat, quia non peccavit, non illicò conficitur, ignorantiam ipsius concomitantem, non antecedentem fuisse. Contingit enim quòd sic non doleat de ignoranter facto, quia non peccaminoso, ut tamen cum scientia, adeòque cum peccato facere noluisse. Ita quidem plerique philosophantur. Sed vir verè justus, Deique verus amator, non videtur mihi posse non dolere de ignoranter facto contra Dei legem, dum id postea rescit. Quia vero Dei amatori non solum displicet factum formaliter contra Dei legem, sed & factum materialiter, ut alibi dicemus.

CAPUT XIV.

Ignorantia antecedens respectu operis, si sit consequens respectu voluntatis, non causat involuntarium simpliciter, causat tamen secundum quid.

148 Ita S. Thomas a. 8. citato: cum enim ipsa simpliciter voluntaria sit, opus quòd causat, in ipsa simpliciter est voluntarium. *Causat tamen secundum quid involuntarium* (prosequitur S. Thomas): hoc ipso namque causare supponitur opus contra inclinationem as-

A a 2

quam voluntatis, quo supponitur causare opus, quod sine ipsa non fuisset, ob contrariam utique illam inclinationem; cuius tamen inefficacia se prodit, ex eo quod intellectum non applicet ad comparandum mediis possibilibus scientiam, quâ presente opus non fieret.

CAPUT XV.

Ignorantia concomitans, nec voluntarium causat, nec involuntarium.

149 **N**equè enim facit opus voluntarium, nec facit opus involuntarium. Non facit voluntarium: quia non facit ullo modo cognitum, sed prorsus ignoratum, ignorantia non voluntaria. Nec facit involuntarium: cum opus sine ipsa adhuc equidem fieret, nec proinde conjunctam habeat presentem voluntatis inclinationem, contra quam opus fiat.

150 Hinc conficitur, eum qui inimicum, concomitanter ignoratum, ejaculando occidit, non peccare peccato homicidii. Quia voluntariè ipsum non occidit, defectu cognitionis.

151 Nec refert, quod animo sic affectus sit, quod, licet hic & nunc velit ejaculari feram (quia putat feram esse quam videt) adhuc ejaculaturus esset, si sciret inimicum esse loco ferre. Quia, talibus in circumstantiis, affectus ille animi regulariter non est actualis, sed habitualis dumtaxat, qui non sufficit ad peccandum hic & nunc, per actum, in quem hic & nunc non influit. Aliàs simili ratione innumera nobis hic & nunc imputarentur peccata, ad quæ animus sic habitualiter affectum gerimus, quod ea committeremus, si in tali vel tali circumstantia essemus, in qua de facto non sumus.

152 Si tamen illa voluntatis affectio, seu dispositio, foret actualis dum ejaculatur, sic ut actu diceret: *Vellem ejaculari inimicum, si scirem ibi eum esse*, reus foret homicidii interni (ob affectum illum actualem ad inimici occisionem, tamen si solum exequendam sub conditione scientiæ, hic & nunc non habitæ); sed non homicidii externi (tamen si de eo reum ipsum faciat Corduba quaestionarii lib. 2. q. 9.) quia pravus ille affectus non influit hic & nunc in externam illam occisionem, sed sola volun-

tas occidendi feram; utpote quam solam, non inimicum, hic & nunc existimat presentem. Ita noster sapientissimus Lezana tract. 5. disp. 9. q. 3. cum Granado, Montefino, Tannero, &c.

Si dicas, affectum animo ut supra, æquivalenter dicere: *Volo quidem absolute feram hic & nunc occidere, quia prorsus existimo feram esse quam video; si tamen loco feræ sit inimicus meus, volo hæc ejaculacione ipsum occidere.*

Respondeo negando ita esse, regulariter loquendo: raro namque accidit, quod modo dicto formaliter, aut virtualiter, seu æquivalenter dicat: *Volo*, &c. sed ad summum: *Vellem*, &c. ut supra num. 148. Inter quas affectiones istud est discriminis, quod prior sit sub conditione presentis inimici, purificatâ de presenti, non purificatâ de presenti. Sed ne ipsa quidem affectio voluntatis, quæ dicit: *Vellem*, &c. in concomitanter ignorante solet esse actualis; sed ut plurimum habitualis, non applicans hic & nunc potentiam executivam ad opus; tamen si applicaret, si scientia adesset.

In casu etiam raro, quo contingit esse actualem, vix contingit habere se per modum imperii hic & nunc efficacis; sed ut plurimum per modum velleitatis, seu nudæ complacentiæ, vel actus conditionati, cuius conditio scitur non subesse. Et idè ignorantia concomitans regulariter excusat actum externum à peccato, & censuris ei annexis; sicut & ab irregularitate, obligationeque restituendi, titulo injustæ damnificationis; utpote quæ non exurgit ex solo affectu purè interno & inefficaci, sed ex effectu externo voluntario ac peccaminoso, ut bene Sylvius, Lezana, Vasquez, Tannerus, &c.

Fatendum tamen cum Suarez, in casu raro, quo quispiam de presenti foret ita actu affectus, ut æquivalenter diceret: *Volo quidem absolute*, &c. ut supra in objectione, reum fore homicidii externi. Quia actualis illa affectio ipsius, in homicidium externum hic & nunc influeret, sub conditione purificata de presenti. Et idem dicendum videtur, in casu, quo voluntatem hanc actualem haberet: *Volo inimicum occidere quocumque tempore & ubilibet existentem*, cum implicite videatur involvere sequentem: *Volo hic & nunc occidere, si ibi sit.*

LIBER SECUNDUS.

Amor liber.

Quemadmodum nihil tam voluntarium, quam velle & amare; sic nihil tam liberum. Quid enim magis liberum, quam quod maxime est in potestate nostra? Quid magis in potestate nostra, quam velle & amare? Neque enim voluntas extra se exire debet, ut velit & amet. Ire non debet ad

orientem, ut quærat charitatem; nec navigare ad occidentem, ut inveniat dilectionem. Intus in corde amor est. Ibi nec pedes laborant currendo, nec aures audiendo, nec manus operando lassantur. Ad alia bona potest interdum aliquis qualemcumque excusationem habere: ad habendam dilectionem nullus se potest ex-